

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 18

Ορθοδοξία και τεχνολογία

1. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ

1.1. Ερωτήσεις ανάπτυξης

1. Σε ποιες περιπτώσεις η τεχνολογία θεωρείται ως ευλογία Θεού;
2. Γιατί η πολεμική εφαρμογή της πυρηνικής ενέργειας αποτελεί για το Χριστιανισμό μια σκοτεινή όψη και παρενέργεια της χρήσης της τεχνολογίας;
3. Ποια είναι τα προβλήματα από την ειρηνική χρήση της πυρηνικής ενέργειας σε σχέση με το φυσικό περιβάλλον;
4. Γιατί η χρήση της τεχνολογίας σε διάφορους τομείς των επιστημών και της καθημερινής ζωής μπορεί να αποβεί από πολλαπλά χρήσιμη έως επιβλαβής και επικίνδυνη;
5. Για ποιους λόγους ο Χριστιανισμός αρνείται τη ρομαντική απαισιοδοξία απέναντι στην προηγμένη τεχνική και τις εφαρμογές της;
6. Ποια είναι η χριστιανική θέση έναντι της υπεραισιοδοξίας που προέρχεται από το τεχνοκρατικό πνεύμα της εποχής μας;
7. Η ρεαλιστική αισιοδοξία είναι η πρόταση της Εκκλησίας στο ζήτημα της χρήσης της τεχνολογίας. Ποιο είναι το περιεχόμενο αυτής της πρότασης και ποια η στάση του χριστιανού απέναντι στην τεχνολογία;

1.2. Ερωτήσεις σύντομης απάντησης

1. Ποια θετικά στοιχεία της τεχνολογικής προόδου μας παρουσιάζουν την τεχνολογία ως ευλογία Θεού;
2. Από που πρέπει να εμπνέεται ο χριστιανός για να αξιοποιεί με ανθρωπιά την τεχνική πρόοδο;
3. Γιατί το οικολογικό πρόβλημα αποτελεί ανεπιθύμητη παρενέργεια της τεχνολογικής ανάπτυξης;

4. Μπορείτε να δείξετε πώς η σύγχρονη τεχνολογία μπορεί να είναι ταυτόχρονα χρήσιμη και επιβλαβής για τους ανθρώπους;
5. Ποιοι είναι ο κυριότεροι φόβοι του σύγχρονου ανθρώπου μπροστά στην τεχνική πρόοδο και γιατί;
6. Γιατί η απαισιοδοξία που βλέπει μόνον τις αρνητικές όψεις της τεχνολογίας είναι για το Χριστιανισμό επικίνδυνη και απαράδεκτη;
7. Ποιο είναι το περιεχόμενο της τεχνολογικής προόδου και της ανάπτυξης των επιστημών για το χριστιανό;
8. Γιατί τεχνολογική πρόοδος και ηθική βελτίωση πρέπει να βρίσκονται σε συνάρτηση; Ποιοι κίνδυνοι επέρχονται από τη διάσταση τεχνικής προόδου και ηθικών αξιών;
9. Πότε η τεχνολογική πρόοδος αποβαίνει ωφέλιμη για τον άνθρωπο και με ποια κριτήρια;
10. Πώς πρέπει να στέκεται ο χριστιανός απέναντι στην τεχνολογική πρόοδο;

1.3. Συνδυασμός ερωτήσεων ανάπτυξης και σύντομης απάντησης

1. *«Η οικοδομική τέχνη και η ξυλουργική και η τέχνη του χαλκουργού και η γεωργία αυτές καθαυτές είναι πολύ αναγκαίες στη ζωή και προσφέρουν μεγάλη χρησιμότητα και για τον ίδιο λόγο δεν πρέπει να τις απορρίψουμε»,* γράφει ο Μ. Βασίλειος.
  - α. Γιατί η τεχνολογική ανάπτυξη είναι κυριολεκτικά και μεταφορικά ευλογία Θεού;
  - β. Ποια είναι η πηγή έμπνευσης του χριστιανού για να αξιοποιήσει την τεχνική και επιστημονική πρόοδο;
2. *«...Να συμπληρώνουμε την προσευχή μας κατά τη διάρκεια του έργου. Ευχαριστώντας αυτόν που μας έδωσε και τη δύναμη των χεριών για έργα και τη σοφία του μυαλού για ανάληψη της επιστήμης και αυτόν που χάρισε την ύλη και αυτήν που υπάρχει στα εργαλεία και αυτήν που βρίσκεται στις τέχνες, τις οποίες θα πετύχουμε με την εργασία. Προσευχόμενοι δε να κατευθυνθούν τα έργα μας προς το σκοπό να ευαρεστήσουμε στο Θεό»,* σημειώνει ο Μ. Βασίλειος.
  - α. Γιατί, όπου σπέρνεται ο χριστιανικός λόγος, εκεί ενθαρρύνεται και η τεχνική πρόοδος;

- β. Ποια πρέπει να είναι η στάση του χριστιανού απέναντι στην τεχνολογία;
- 3. *«Χαλάμε δισεκατομμύρια δολάρια για να πάμε στο Διάστημα την ώρα που πεθαίνουν εκατομμύρια άνθρωποι στην Αφρική. Είναι πιο εύκολο να φτάσεις πια στον Άρη απ' ό,τι στους συνανθρώπους μας»*, κατά τον νομπελίστα Ζοζέ Σαραμάγκου.
  - α. Ποιος ευθύνεται για τις αρνητικές παρενέργειες της τεχνολογίας και γιατί;
  - β. Γιατί η ρομαντική απαισιοδοξία απέναντι στην τεχνική πρόοδο είναι απαράδεκτη στάση;

1.4. Ερωτήσεις κλειστού ή αντικειμενικού τύπου

α) Ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής

Να βάλετε σε κύκλο τη σωστή απάντηση.

1. Η τεχνολογική πρόοδος είναι ευλογία Θεού, όταν:
  - α. βελτιώνεται η ποιότητα παραγωγής προϊόντων
  - β. αυξάνονται τα ενεργειακά αποθέματα των λαών
  - γ. μεταβαίνει ο άνθρωπος από τη δουλεία στην ελευθερία και την απανθρωπιά στην ανθρωπιά
2. Η τεχνολογία λειτουργεί προς χάρη του ανθρώπου, όταν:
  - α. χρησιμοποιείται ειρηνικά η πυρηνική ενέργεια
  - β. αντικατασταθεί η ηθική από την επιστημονική έρευνα
  - γ. λειτουργεί με ανθρώπινο πρόσωπο, για χάρη του ανθρώπου.
3. Ο χριστιανός πρέπει να στέκεται απέναντι στην τεχνολογία:
  - α. απαισιόδοξα και μοιρολατρικά
  - β. υπεραισιόδοξα και εντυπωσιασμένος
  - γ. κριτικά, με ανθρωπισμό και αισιόδοξα

β) Ερωτήσεις διάταξης

Ο ευρωπαϊκός πολιτισμός ανέπτυξε τις επιστήμες και δημιούργησε τη σύγχρονη τεχνολογική πρόοδο, στηριγμένος στα εξής ιστορικά δεδομένα, τα οποία πρέπει να βάλετε με χρονολογική σειρά.

Λανθασμένη σειρά	Σωστή σειρά
α) Χριστιανισμός και Αναγέννηση	α) .....
β) Αρχαία ελληνική σκέψη	β) .....
γ) Βιομηχανική Επανάσταση	γ) .....
δ) Φυσικές επιστήμες- Νεύτωνα	δ) .....

γ) Ερωτήσεις αντιστοίχισης ή σύζευξης

Να ενώσετε με μια γραμμή τα στοιχεία της στήλης Α με τα στοιχεία της στήλης Β. (Σε κάθε στοιχείο της στήλης Α αντιστοιχεί ένα μόνο στοιχείο της στήλης Β)

A	B
ατομική βόμβα	η τεχνολογία σαν δηλητήριο
οικολογική καταστροφή	θεοποίηση τεχνολογικής πρόοδου
ρομαντική απαισιοδοξία	πολεμική εφαρμογή πυρηνικής ενέργειας
τεχνοκρατική υπεραισιοδοξία	ειρηνική χρήση πυρηνικής ενέργειας
ρεαλιστική αισιοδοξία	ανθρωπιστικό πρόσωπο τεχνολογίας
η τεχνολογία στην Ορθοδοξία	χρήση όχι κατάχρηση τεχνολογίας
	πόλεμος των άστρων
	κλωνοποίηση του ανθρώπου
	«πίστευε και μη ερεύνα»

γ) Ερωτήσεις συμπλήρωσης κενού

Να συμπληρώσετε τα κενά του αποσπάσματος που ακολουθεί, βάζοντας στην κατάλληλη θέση τις παρακάτω λέξεις:

*προοπτικές, ρεαλισμός, αγάπη, σωτήρια, ευθύνη, κατάχρηση,
ηθική, χρήση, ρομαντισμός, κυνισμός*

Πέρα από τα δύο άκρα, το ..... της απαισιοδοξίας και τον ..... της υπεραισιοδοξίας, υπάρχει ο ..... της αισιοδοξίας που προτείνει η Ορθοδοξία. Ναι στη ..... της τεχνολογίας - όχι στην ..... της. Το κλειδί βρίσκεται στα χέρια μας και λέγεται ..... Η τεχνολογική πρόοδος μπορεί να αποβαίνει ..... για τον άνθρωπο, όταν στηριχθεί στην ..... ευθύνη του ανθρώπου. Όταν η χρήση της τεχνολογίας γίνεται με βάση την ....., όταν αποβλέπει στο πραγματικό συμφέρον του ανθρώπου, τότε οι ..... που διανοίγονται είναι αισιόδοξες.

δ) Ερωτήσεις διαζευκτικής απάντησης ή του τύπου “σωστό-λάθος”

Χαρακτηρίστε τις παρακάτω προτάσεις ως σωστές ή λανθασμένες, βάζοντας σε κύκλο το αντίστοιχο γράμμα (Σ για το σωστό, Λ για το λάθος).

1. Ο εκχριστιανισμένος ευρωπαϊκός πολιτισμός στηρίχτηκε στην αρχαία ελληνική σκέψη. Σ Λ
2. Ο χριστιανικός λόγος ενθαρρύνει την τεχνική πρόοδο. Σ Λ
3. Η Αγία Γραφή αμφισβητεί την επιστημονική έρευνα. Σ Λ
4. Η πυρηνική ενέργεια δεν ευθύνεται για το οικολογικό πρόβλημα. Σ Λ
5. Η «επιστροφή στη φύση» αποτελεί χριστιανικό αίτημα. Σ Λ
6. Η τεχνολογία μπορεί να αντικαταστήσει τις ηθικές αξίες. Σ Λ
7. Ο χριστιανός πρέπει να στέκεται κριτικά απέναντι στην τεχνολογία. Σ Λ
8. Η τεχνική πρόοδος πρέπει να στηρίζεται στην ηθική ευθύνη του ανθρώπου. Σ Λ

1.5. Συνδυασμός ερωτήσεων αντικειμενικού τύπου και ανοικτής απάντησης

Βάλτε σε κύκλο το γράμμα που αντιστοιχεί στη σωστή απάντηση και αιτιολογήστε σύντομα την επιλογή σας.

1. Πέρα από την απαισιοδοξία και τον κυνισμό της υπεραισιο-
σιοδοξίας σε σχέση με τις εφαρμογές της τεχνολογίας, η
Ορθοδοξία προτείνει τον ρεαλισμό και την αισιοδοξία.

Σ   Λ

.....
.....
.....

2. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΣΠΗΤΙ

1. Να διαβαστεί και να αναλυθεί σύντομα το δοκίμιο του Μ. Gandhi: «*Ο άνθρωπος και η μηχανή*» (περ. Ευθύνη, τεύχος 27).
2. Από το βιβλίο του Άλντους Χάξλεϋ: *Θαυμαστός καινούργιος κόσμος* (Εκδ. Κάκτος), Αθήνα 1980, σελ.11-14, να προσεχτούν οι παραπάνω σελίδες και να δοθεί το μήνυμά τους με λίγα λόγια ή με ένα σύντομο δοκίμιο των 300 λέξεων.
3. Ο Μ. Μάρκοβιτς στο έργο του: *Περιβάλλον και ποιότητα ζωής* (Εκδ. Επίκουρος, Αθήνα 1975, σελ.92-95) μας παρουσιάζει το ρόλο του επιστήμονα στη σύγχρονη εποχή. Να παρουσιαστούν οι απόψεις του και να συσχετιστούν με τις θέσεις του βιβλίου για το περιεχόμενο της επιστήμης και το έργο του επιστήμονα.
4. Από το βιβλίο του Ε. Παπανούτσου: *Οι δρόμοι της ζωής* (Αθήνα 1982, σελ. 214-219), να καταγραφούν οι θέσεις του συγγραφέα στο δοκίμιο «Οι βιομηχανίες του ολέθρου». Να συνδυαστούν με τις απόψεις της διδακτικής ενότητας σχετικά με την πολεμική χρήση της τεχνολογίας.
5. Να καταγραφούν και να παρουσιαστούν σύντομα οι αντιλήψεις του Θ. Βέϊκου στο δοκίμιό του: «Επιστήμη και ηθική ευθύνη» (Βήμα 11-1-75).
6. Να παρουσιαστούν ενδεικτικά αποσπάσματα από τα βιβλία: Ι. Μ. Παναγιωτόπουλου, *Η ηθική του συμφέροντος και άλλα παράλληλα κείμενα*, εκδ. Φιλιππότη, Αθήνα 1989, (π.χ. σελ.37-42), και του Α. Τερζάκη, *Οι απόγονοι του Κάιν*, εκδ. Φύλων, Αθήνα 1972 και να εξεταστούν οι απόψεις των συγγραφέων στο κατά πόσον συμφωνούν και γιατί με τις θέσεις της ενότητας.

7. Να συνδυαστούν με τις θέσεις της διδακτικής ενότητας οι απόψεις του Ε. Παπανούτσου στο βιβλίο του: *Τα μέτρα της εποχής μας*, εκδ. Φύλων, Αθήνα 1981, σελ 10-11, αλλά και του Γ. Θεοτοκά από το βιβλίο του: *Πολιτικά κείμενα*, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 1976, σελ. 95-98.

3. ΣΥΝΘΕΤΙΚΕΣ - ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Να διαβαστεί και να παρουσιαστεί από ομάδα μαθητών το βιβλίο: *Ορθοδοξία και φυσικές επιστήμες* (Εκδ. Σαββάλα, 1996).
2. Να γίνει μια έρευνα στα πλαίσια της σχολικής μονάδας ή ακόμη και της τοπικής κοινωνίας με θέμα: «Τεχνολογική ανάπτυξη και ανθρωπιστικές εφαρμογές της». Τα αποτελέσματα της έρευνας αυτής μπορούν να παρουσιαστούν σε κείμενο είτε στην τάξη είτε σε περιοδικό του σχολείου είτε και σε εφημερίδα ή περιοδικό της τοπικής κοινωνίας.
3. «*Εργάστηκα ως ειδικός στα προβλήματα της πυρηνικής φυσικής, για να προωθηθεί μια σπουδαία έρευνα μέσα στο πειραματικό εργαστήριο του πανεπιστημίου όπου διδάσκω. Αν το αποτέλεσμα των ερευνών μου χρησιμοποιήθηκε από τα μυστικά συνεργεία του Επιτελείου του Στρατού της δικής μου χώρας ή μιας άλλης που κατόρθωσε με την κατασκοπεία να τα πληροφορηθεί, για να τελειοποιηθεί ένα φοβερό όπλο μαζικής καταστροφής σε περίπτωση πολέμου, η ευθύνη για τούτο δεν είναι δική μου. Εγώ υπηρετώ την επιστήμη, τα παραπέρα δε με αφορούν*» (Απόσπασμα από βιβλίο του Ε. Παπανούτσου).

Να γίνει συζήτηση στην τάξη και να δοθεί, με αφορμή αυτό το παράθεμα, μια εργασία με θέμα: «*Ηθική διάσταση της επιστήμης και στάση του επιστήμονα απέναντι στα ηθικά διλήμματα, που προέρχονται από την έρευνά του*».

4. Ο Γάλλος φιλόσοφος Μαρσέλ Γκοσέ σε συνέντευξή του σ' ένα περιοδικό (*L'Evenement du Jeudi*), λέει πως: «*Η κοινωνία μας έκανε μια συλλογική επιλογή υπέρ της ειρήνης ενάντια στον πόλεμο, υπέρ του συμβιβασμού ενάντια στη σύγκρουση, υπέρ της ασφάλειας ενάντια στην περιπέτεια, υπέρ του συμφέροντος ενάντια στη θυσία. Αυτή η τελευταία επιλογή συνεπάγεται ένα τίμημα που μπορεί να κριθεί υψηλό. Η αισθητική της ύπαρξης υποφέρει φοβερά από αυτό. Δεν είμαστε πια ωραίοι, με την έννοια ότι δεν υπάρχει*

ομορφιά χωρίς ένταση προς το ιδεώδες. Δεν είμαστε ευγενείς. Καταντήσαμε να είμαστε κοινοί, αγοραίοι, πολύ κοντά στο να γίνουμε άσχημοι, ελεεινοί». Να γίνει εκτενής συζήτηση στην τάξη ή και να δοθεί εργασία με τον παρακάτω προβληματισμό, που προέρχεται από τη συνέντευξη του Μαρσέλ Γκοσέ: «Πώς συσχετίζονται οι παραπάνω απόψεις του φιλόσοφου με τη χρήση της τεχνολογίας στη σύγχρονη κοινωνία; Ποια νομίζετε ότι μπορεί να είναι τα αποτελέσματα μιας ανεξέλεγκτης εφαρμογής της τεχνολογίας, χωρίς ηθικές προϋποθέσεις».

5. Ο Τουιάβι, ένας απολίτιστος φύλαρχος του εξωτικού νησιού Ούπολου, περιγράφει στους συμπατριώτες του ιθαγενείς την εμπειρία του από ένα ταξίδι στην Ευρώπη, όπως και τις συνήθειες του Ευρωπαίου λευκού ανθρώπου, του Παπαλάνγκι. *«Ο Παπαλάνγκι φτιάχνει πράγματα που εμείς δεν μπορούμε να φτιάξουμε, που ποτέ δεν θα καταλάβουμε, που για το μυαλό μας δεν είναι τίποτε άλλο από βαριές πέτρες. Ο Παπαλάνγκι έχει τη δύναμη να μεταμορφώνει τα πάντα σε ακόντια και ρόπαλα. Παίρνει την άγρια αστραπή, την καυτή φωτιά και το γρήγορο νερό και τα κάνει να υπακούν στη θέλησή του. Γνωρίζει το μυστικό να κάνει την άγρια αστραπή γρηγορότερη και λαμπρότερη, την καυτή φωτιά ακόμα πιο καυτή, το γρήγορο νερό ακόμα πιο γρήγορο, είναι ουρανοδιαπεραστής. Εξουσιάζει τον ουρανό και τη γη κατά το κέφι του. Είναι ταυτόχρονα ψάρι και πουλί και σκουλήκι και άλογο. Ανεβαίνει στους ουρανούς. Μπορεί να πετάει. Γλιστρά στον ουρανό ως γλάρος. Έχει ένα τεράστιο κανό για να πλέει στη θάλασσα, έχει ένα κανό για να ταξιδεύει κάτω από τη θάλασσα. Πετάει μ' ένα κανό από σύννεφο σε σύννεφο... Η μηχανή είναι το ισχυρότερο όπλο του Παπαλάνγκι. Η μηχανή είναι ο μεγαλύτερος μάγος της Ευρώπης. Το χέρι της είναι δυνατό και ποτέ κουρασμένο. Ντροπιασμένη και φτωχική είναι η δική μας δύναμη, μπροστά στη δύναμη της μηχανής. Ο Παπαλάνγκι είναι μάγος...».*

Με αφορμή το απόσπασμα αυτό, αλλά και με τη δυνατότητα να δοθεί το βιβλίο: *Ο Παπαλάνγκι (Οι λόγοι του φύλαρχου Τουιάβι...)* (Εκδ. Ύψιλον-βιβλία, Αθήνα 1981), να γραφεί μια εργασία με θέμα το πώς βλέπει ένας πρωτόγονος τον πολιτισμό μας. Να προσεχτούν ιδιαίτερα τα εξής σημεία: Πώς εισπράττει τον πολιτισμό ο αμύητος και πρωτόγονος άνθρωπος. Τι περιεχόμενο έχει η θρησκευτική του πίστη. Ποιες είναι οι ηθικές του αξίες. Τι ψυχικό κόσμο και

συναισθήματα μεταφέρει. Αλλά και πώς ερμηνεύει την τεχνολογία, τι μέλλον προβλέπει για τους ανθρώπους.

6. Να δοθεί μια εργασία με αντικείμενο το σύγχρονο άνθρωπο και την τεχνολογία, με αφορμή τα βιβλία του Χ. Μαλεβίτση: *Προοπτικές*, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα 1972 και *Τα μήλα των εσπερίδων*, εκδ. Imago, Αθήνα 1984. Από τον καθηγητή μπορεί να υποδειχτούν και συγκεκριμένες σελίδες ή και ολόκληρα δοκίμια, (π.χ. σελ. 17-18, από το πρώτο και σελ. 238-240/248 από το δεύτερο).

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 19

Η Εκκλησία και το οικολογικό πρόβλημα

1. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ

1.1. Ερωτήσεις ανάπτυξης

1. Τι ονομάζεται οικολογικό πρόβλημα; Ποια είναι η αφετηρία και ποια η αιτία του;
2. Γιατί η Βιομηχανική Επανάσταση θεωρείται ως μια πρώτη αιτία της περιβαλλοντικής καταστροφής;
3. Ποιες είναι οι συνέπειες της εντατικής εκβιομηχάνισης για το περιβάλλον;
4. Γιατί η ειρηνική χρήση της πυρηνικής ενέργειας όξυνε το οικολογικό πρόβλημα;
5. Ποιες διεθνείς οικολογικές οργανώσεις γνωρίζετε και ποιος είναι ο σκοπός τους; Τι γνωρίζετε για τη στάση της Εκκλησίας στην οικολογική ευαισθητοποίηση των ανθρώπων;
6. Ποια είναι τα αποτελέσματα της οικολογικής συνειδητοποίησης και τι μας έμαθε η οικολογία ότι είναι επιβίωση;
7. Το οικολογικό πρόβλημα είναι ηθικό ζήτημα, εφόσον η φύση δεν είναι κτήση του ανθρώπου. Πώς γίνονται κατανοητές οι δυο αυτές θεολογικές θέσεις;
8. Ποιο είναι το περιεχόμενο της αρχής ότι «η φύση είναι η κτίση του Θεού;»
9. Πώς παρουσιάζεται το οικολογικό ήθος στη λατρευτική πράξη της Εκκλησίας;
10. Γιατί η ασκητική παράδοση ενσαρκώνει άριστα το οικολογικό ήθος της Εκκλησίας;

1.2. Ερωτήσεις σύντομης απάντησης

1. Ποιο είναι το περιεχόμενο του οικολογικού προβλήματος;
2. Ποια είναι η αφετηρία και ποια η αιτία του οικολογικού προβλήματος;
3. Πώς η ειρηνική χρήση της πυρηνικής ενέργειας όξυνε την οικολογική καταστροφή;
4. Με ποιο τρόπο η Εκκλησία απάντησε στην οικολογική ευαισθητοποίηση των ανθρώπων;
5. Ποιο είναι το μήνυμα της οικολογίας σχετικά με την επιβίωση του ανθρώπου και τι αυτό σημαίνει;
6. Γιατί το οικολογικό ζήτημα είναι ηθικό πρόβλημα για την Εκκλησία;
7. Τι σημαίνει για τον καθένα χριστιανό ότι «η φύση δεν είναι κτήση του ανθρώπου;»
8. Η θεολογική θέση ότι «η φύση είναι κτίση Θεού» τι περιεχόμενο έχει και τι σημαίνει για τον άνθρωπο;
9. Στη θεία Ευχαριστία ο άνθρωπος προσφέρει τα δώρα του στο Θεό. Ποιο είναι το νόημα μιας τέτοιας πράξης και τι σημαίνει;
10. Γιατί η Εκκλησία χρησιμοποιεί στις αγιαστικές πράξεις της υλικά στοιχεία και με ποιο περιεχόμενο;
11. Ποιο είναι το μήνυμα των ασκητών της Εκκλησίας σχετικά με τη στάση μας απέναντι στη φύση;

1.3. Συνδυασμός ερωτήσεων ανάπτυξης και σύντομης απάντησης

1. Η αφετηρία του οικολογικού προβλήματος εντοπίζεται στην τεχνολογία. Η Βιομηχανική Επανάσταση άρχισε την περιβαλλοντική καταστροφή, η εντατική εκβιομηχάνιση την όξυνε και η χρήση της πυρηνικής ενέργειας τείνει να την ολοκληρώσει.
  - α. Ποιες είναι οι συνέπειες της εντατικής εκβιομηχάνισης για το φυσικό περιβάλλον;
  - β. Πώς απάντησε η Εκκλησία στην οικολογική ευαισθητοποίηση των ανθρώπων;
2. *«Η ανυπακοή του ανθρώπου συνεχίζεται. Η αταξία του βίου. Το ακόρεστον των ορέξεων. Η απρονοησία δια το μέλλον του κόσμου και τας επερχομένας γενεάς των αγεννήτων ακόμη συνανθρώπων. Ταύτα και τα τοιαύτα επιφέρουν*

τας γνωστές ανωμαλίας εις την λειτουργίαν της φύσεως, ενδεχομένως δε και αγνώστους εισέτι φθοράς, πιθανώς μη αναστρεψίμους», τονίζει σε λόγο του ο Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος Α΄.

- α. Γιατί το οικολογικό πρόβλημα είναι ηθικό ζήτημα;
    - β. Τι σημαίνει ότι η «φύση δεν είναι ατομική ιδιοκτησία του ανθρώπου;»
  3. Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Βαρθολομαίος Α΄ σε ομιλία του σημειώνει: *«Ευελπιστούμεν ότι ο Θεός θα προνοήσει και πάλιν δια τον άνθρωπον, θα φωτίση την διάνοιαν και θα αναθερμάνη την καρδίαν αυτού και την συμπάθειαν προς την αρμονίαν και την ωραιότητα του κόσμου».*
    - α. Ποιο είναι το πνεύμα της χριστιανικής άσκησης σε σχέση με τη χρήση του κόσμου;
    - β. Σχολιάστε τη συμπεριφορά που δείχνουν οι ασκητές προς τη φύση και το πώς μπορεί να γίνει αυτή κτήμα όλων των ανθρώπων.
  4. Στη Θεία Ευχαριστία ο ιερέας εκφωνεί: *«Τα Σα εκ των Σων Σοι προσφέρομεν»* (Σου προσφέρουμε τα δικά Σου από αυτά που Σου ανήκουν).
    - α. Ποιο είναι το βαθύτερο νόημα αυτής της εκφώνησης;
    - β. Τι μαθαίνει το χριστιανό αυτή η λειτουργική αναφώνηση;
    - γ. Γιατί η Εκκλησία χρησιμοποιεί σ' όλες σχεδόν τις αγιαστικές πράξεις της υλικά στοιχεία;

1.4. Ερωτήσεις κλειστού ή αντικειμενικού τύπου

α) Ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής

Να βάλετε σε κύκλο τη σωστή απάντηση.

1. Η αφετηρία του οικολογικού προβλήματος βρίσκεται:
  - α. στην τεχνολογική πρόοδο
  - β. στους ίδιους τους φυσικούς νόμους
  - γ. στον κατακλυσμό του Νώε
2. Η φράση *«η επιβίωση είναι συμβίωση»* σημαίνει για την οικολογία:
  - α. συσπείρωση όλων των ανθρώπων σε οικολογικές μόνον οργανώσεις
  - β. δεν ζούμε μόνοι μας, αλλά πρέπει να μάθουμε να ζούμε όλοι μαζί
  - γ. κατάργηση της τεχνολογικής προόδου και εξέλιξης
3. Το οικολογικό πρόβλημα είναι για το Χριστιανισμό ηθικό ζήτημα, γιατί:
  - α. η αιτία του βρίσκεται στο χώρο της φιλοσοφίας

- β. η χριστιανική ηθική απαγορεύει την εξέλιξη της τεχνολογίας
  - γ. οι επιπτώσεις του δεν είναι ηθικά αδιάφορες για τον άνθρωπο
4. «*Η γη και το περιβάλλον δεν μας ανήκουν αλλά τα έχουμε δανειστεί από τα παιδιά μας*», σημαίνει ότι:
- α. η φύση δεν είναι ιδιοκτησία του ανθρώπου, αλλά με τη χρήση της πρέπει να ωφελεί την κοινωνία και να δοξάζει το Θεό
  - β. το φυσικό περιβάλλον ανήκει αποκλειστικά στις επερχόμενες γενιές
  - γ. η φύση πρέπει να χρησιμοποιείται μόνον προς όφελος των παιδιών
5. Η Εκκλησία χρησιμοποιεί τα υλικά στοιχεία στις αγιαστικές της πράξεις, γιατί:
- α. θεοποιεί τη φύση
  - β. κατέχεται από μια φυσιολατρία
  - γ. σέβεται τα υλικά στοιχεία, τα διαφυλάττει και ευχαριστεί μ' αυτά το Θεό
6. Το οικολογικό ήθος της Θείας Ευχαριστίας μας διδάσκει:
- α. να ζούμε στον κόσμο χωρίς να τον καταστρέφουμε
  - β. να αποφεύγουμε τον κόσμο ως πηγή αμαρτίας
  - γ. να εξιδανικεύουμε τη μοναχική ζωή ως μοναδικό τρόπο ζωής

β) Ερωτήσεις διάταξης

Το οικολογικό πρόβλημα έχει συγκεκριμένες αιτίες από τις οποίες προήλθε η σύγχρονη περιβαλλοντική καταστροφή. Μπορείτε να βάλετε σε αιτιολογική σειρά τις παρακάτω έννοιες;

Λανθασμένη σειρά

- α) Βιομηχανική Επανάσταση
- β) Ηθική αδιαφορία για το περιβάλλον
- γ) Χρήση πυρηνικής ενέργειας
- δ) Εντατική εκβιομηχάνιση

Σωστή σειρά

- α) .....
- β) .....
- γ) .....
- δ) .....

γ) Ερωτήσεις αντιστοίχισης ή σύζευξης

Να ενώσετε με μια γραμμή τα στοιχεία της στήλης Α με τα στοιχεία της στήλης Β. (Σε κάθε στοιχείο της στήλης Α αντιστοιχεί ένα μόνο στοιχείο της στήλης Β)

A	B
Τεχνολογία	Η φύση ως ιδιοκτησία του ανθρώπου
Ηθική αδιαφορία	Αγιασμός και μεταμόρφωση της ύλης
Κατάχρηση της φύσης	Αφετηρία οικολογικού προβλήματος
Χριστιανός άνθρωπος	Σεβασμός προς τη φύση σαν δώρο Θεού
Υλικά στοιχεία στη Λατρεία	Αιτία οικολογικού προβλήματος
Ασκητικό οικολογικό ήθος	Διαχειριστής και οικονόμος της φύσης
	Δόξα Θεού
	Μυστικιστική παράδοση

δ) Ερωτήσεις συμπλήρωσης κενού

Να συμπληρώσετε τα κενά του αποσπάσματος που ακολουθεί, βάζοντας στην κατάλληλη θέση τις παρακάτω λέξεις:

1. υλικά, δώρα, ευχαριστία, χαρίσματα, σεβασμός, κτίση, αγάπη,
μυστήρια, ευθύνη, σέβεται, μιμούμεθα

Ο άνθρωπος ευχαριστεί το Θεό για τα ..... και τις δωρεές Του, τη χάρη και τα ..... Του, δίνοντας πάλι πίσω στον Κύριο ό,τι Εκείνος μας δώρισε. Έτσι μαθαίνουμε κι εμείς να Τον ....., δηλαδή να φερόμαστε με αγάπη και ελευθερία. Όπως ο Θεός δημιουργεί τη φύση ως ..... από .....(όχι από ανάγκη) και με ελευθερία, έτσι ο άνθρωπος ..... τη φύση ως κτίση Θεού, όπως ακριβώς τον Κτίστη της. Επιπλέον η Εκκλησία σε όλες σχεδόν τις αγιαστικές πράξεις της και τα ..... χρησιμοποιεί τα ..... στοιχεία (οίνος, άρτος, νερό, λάδι κ.α.) τα οποία αγιάζονται και μεταμορφώνονται μέσα στο χώρο της. Αυτή η πράξη είναι πράξη ..... προς τα υλικά στοιχεία, που σημαίνει και ..... για τη διαφύλαξή τους και αφορμή ..... προς το Θεό.

2. *κοινοκτημοσύνη, ολιγάρκεια, ασκητική, σεβασμός, δωρεά, στάση, δημιουργία, οικολογικό, πλεονεξία, φύση, μοναστικός*

Η ασκητική παράδοση του ..... κοινοβίου για 2000 χρόνια και η ..... των πρώτων χριστιανικών κοινοτήτων ενσαρκώνουν άριστα το ..... ήθος της θείας Ευχαριστίας στην Εκκλησία μέχρι σήμερα. .... δεν σημαίνει να φύγουμε από τον κόσμο, αλλά δείχνει πώς μπορούμε να ζούμε μέσα στον κόσμο χωρίς να τον καταστρέφουμε άλλο πια. Οι ασκητές συμπεριφέρονται με ..... προς τη φύση, τη βλέπουν σαν κάτι ζωντανό, σαν ..... του Θεού στον άνθρωπο. Αυτή η τοποθέτηση μπορεί να γίνει και ..... όλων μας. Πώς; Με τον ανάλογο σεβασμό προς την υλική ....., με την αυτάρκεια και την ....., δηλαδή να αρκούμεθα στα λίγα, τα απαραίτητα, να μην διακατεχόμαστε από ....., κι έτσι θα έχουμε επάρκεια αγαθών, ώστε η ..... να επιβιώσει μαζί μας.

ε) *Ερωτήσεις διαζευκτικής απάντησης ή του τύπου “σωστό-λάθος”*

Χαρακτηρίστε τις παρακάτω προτάσεις ως σωστές ή λανθασμένες, βάζοντας σε κύκλο το αντίστοιχο γράμμα (Σ για το σωστό, Λ για το λάθος).

1. Η βαθύτερη αιτία του οικολογικού προβλήματος εντοπίζεται στην ηθική.	Σ	Λ
2. Η χρήση του περιβάλλοντος πρέπει να ωφελεί την κοινωνία και να δοξάζει το Δημιουργό της.	Σ	Λ
3. Ο άνθρωπος είναι διαχειριστής και οικονόμος της φύσης.	Σ	Λ
4. Η ασκητική παράδοση ενσαρκώνει το οικολογικό ήθος της Εκκλησίας.	Σ	Λ
5. Στη Θεία Ευχαριστία απορρίπτεται η χρήση υλικών στοιχείων.	Σ	Λ
6. Ο χριστιανός ως φυσιολάτρης θεοποιεί τη φύση.	Σ	Λ
7. Η ειρηνική χρήση της πυρηνικής ενέργειας δεν καταστρέφει το φυσικό περιβάλλον.	Σ	Λ
8. Κάθε χριστιανός υποχρεώνεται να είναι και μέλος μιας οικολογικής οργάνωσης.	Σ	Λ

1.5. Συνδυασμός ερωτήσεων αντικειμενικού τύπου και ανοικτής απάντησης

Βάλτε σε κύκλο το γράμμα που αντιστοιχεί στη σωστή απάντηση και αιτιολογήστε σύντομα την επιλογή σας.

1. Το οικολογικό πρόβλημα αποτελεί για την Εκκλησία ένα βαθύτατα ηθικό ζήτημα και όχι απλώς αποτέλεσμα τεχνολογικών εφαρμογών. Σ   Λ

2. Στη λατρευτική πράξη της Εκκλησίας χρησιμοποιούνται υλικά στοιχεία και αποτελούν μέρος των αγιαστικών της πράξεων. Σ   Λ

3. Στην ασκητική παράδοση της Εκκλησίας το οικολογικό ήθος των ασκητών επιβάλλει να φεύγουν από τον κόσμο και να αναπτύσσουν μόνον την πνευματικότητά τους. Σ   Λ

2. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΣΠΗΤΙ

1. Από το Σχολικό Εγχειρίδιο να προσεχτεί ιδιαίτερα το κείμενο του Οικουμενικού Πατριάρχη (σελ. 80-81) και να παρουσιαστούν σύντομα τόσο οι θεολογικές θέσεις του Πατριάρχη όσο και ο τρόπος που αυτές προβάλλονται.
2. Από την Παλαιά Διαθήκη, να διαβαστούν στην αίθουσα στο πρωτότυπο κείμενο οι ψαλμοί 32^{ος} (ο Θεός κύριος όλης της Κτίσης), 64^{ος} (ο Κύριος του Σύμπαντος) και ιδιαίτερα ο 103^{ος}, γνωστός και ως Προοιμιακός που διαβάζεται στην αρχή του Εσπερινού (ο Δημιουργός και Συντηρητής του σύμπαντος). Κάθε μαθητής/τρια που θα αναλάβει αυτήν την ανάγνωση, θα παρουσιάσει με σύντομία το βαθύτερο νόημα και θεολογία του κάθε ψαλμού. Με τη βοήθεια του καθηγητή μπορεί να παρουσιαστεί και μια μετάφραση - απόδοση στη νέα ελληνική του κειμένου των ψαλμών, για την καλύτερη κατανόηση των ψαλμικών ύμνων.

3. Στην εφημερίδα ΤΟ ΒΗΜΑ 16/1/1977 και σε μετάφραση του Ζήσιμου Λορεντζάτου υπάρχει ένα ενδιαφέρον κείμενο: Η απάντηση του αρχηγού των ινδιάνων του Σηάτλ προς τον πρόεδρο των Η.Π.Α. Φραγκλίνο Πηρς, όταν αυτός ζήτησε να αγοράσει και να εκμεταλλευτεί τη γη των ινδιάνων, χωρίς την απόλυτη συγκατάθεσή τους. Να μοιραστεί στους μαθητές και να κληθούν να γράψουν ένα δοκίμιο των 400-500 λέξεων με περιεχόμενο τις απόψεις του ινδιάνου αρχηγού και το κατά πόσον αυτές είναι λογικές και πλησιάζουν τις χριστιανικές.
4. Από το βιβλίο του Χρήστου Γιανναρά *Αλφαβητάρι της πίστης*, εκδ. Δόμος, Αθήνα 1983, να παρουσιαστούν οι ορθόδοξες απόψεις για τη χρήση του κόσμου, με αφορμή τα κείμενα των σελίδων 79-82 (Ασκητική μαθητεία) και 82-84 (Χρήση του κόσμου).
5. Στο περιοδικό *ΣΥΝΑΞΗ* (τεύχος 14/1985) υπάρχει ένα κείμενο «Η φύση ως κτίση» (σελ. 11-20) του Ν. Νησιώτη. Να αναλάβει μια ομάδα 2-4 μαθητών να το επεξεργαστεί και να καταγράψει τις θεολογικές θέσεις για τη αντιμετώπιση της φύσης σε σύντομο δοκίμιο 300 λέξεων.

3. ΣΥΝΘΕΤΙΚΕΣ - ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Στο βιβλίο του Vladimir Lossky *Η μυστική θεολογία της Ανατολικής Εκκλησίας*, Θεσ/νίκη 1986, και στις σελίδες 103-127 υπάρχει ένα εκτεταμένο δοκίμιο για τον κτιστό κόσμο. Αντίστοιχα στο έργο του Κάλλιστου Γουέαρ *Ο ορθόδοξος κόσμος*, εκδ. Επτάλοφος, Αθήνα 1984, και στις σελίδες 50-55 δοκίμιο με θέμα: «Ο Θεός ως δημιουργός». Παράλληλα, στο συλλογικό έργο *Ορθοδοξία και φυσικές επιστήμες*, εκδ. Σαββάλα, Ένωση Ελλήνων Φυσικών, μια σύντομη θεώρηση του θέματος: «Οικολογική παιδεία και Θρησκευτική αγωγή», του Δρ. Αρτέμη Αθανασάκη Σχολ. Συμβούλου Φυσικών Αθήνας. Με πρόταση του καθηγητή να αναλάβει ομάδα μαθητών, διαφορετική για κάθε βιβλίο, να παρουσιάσει το περιεχόμενο των κειμένων και να δείξει την αξία και το νόημα της φύσης για την ορθόδοξη θεολογία.
2. Ο καθηγητής της τάξης μπορεί να χρησιμοποιήσει από τη σειρά Β.Ε.Π.Ε.Σ τους τόμους 51 και 54, που περιέχουν δυο έργα του Μ. Βασιλείου: «Ομιλίες εις την Εξαήμερον» ο 51^{ος} και «Εν λιμώ και αυχμώ» ο 54^{ος} (σελ. 77-87).

Επιλεγμένα αποσπάσματα από τα πατερικά αυτά έργα είναι δυνατόν να δοθούν στους μαθητές σε μετάφραση, έτσι ώστε με τη σειρά τους να αναλύσουν ένα τέτοιο κείμενο και να αντιληφθούν την προβληματική του Πατέρα της Εκκλησίας, αλλά και να πλησιάσουν έναν άρτιο και μεστό θεολογικό λόγο.

3. Από τα βιβλία:

- Α. Νικολαΐδη, *Οικολογία και ειρήνη*, εκδ. Απ. Διακονία, Αθήνα 1987.
- Ι. Ζηζιούλα, *Η κτίση ως Ευχαριστία - Θεολογική προσέγγιση στο πρόβλημα της οικολογίας*, εκδ. Ακρίτα, Αθήνα 1992.
- Κ. Ζορμπά, *Εκκλησία και φυσικό περιβάλλον*, εκδ. Τέρτιος, Κατερίνη 1998.
- Α. Κεσελόπουλου, *Άνθρωπος και φυσικό περιβάλλον - Σπουδή στον Άγιο Συμεών τον Νέο Θεολόγο*, εκδ. Δόμος, Αθήνα 1989.
- Ε. Στύλιου, *Άνθρωπος και φυσικό περιβάλλον*, εκδ. Απ. Διακονία, Αθήνα 1987.
- Η. Οικονόμου, *Ορθοδοξία και φυσικό περιβάλλον*, εκδ. Απ. Διακονίας, Αθήνα.
- Η. Οικονόμου, *Θεολογική οικολογία*, Αθήνα 1994.
- *Για να ζήσει η δημιουργία του Θεού, (Η Ορθόδοξη Εκκλησία αντιμετωπίζει το οικολογικό πρόβλημα)*, Αθήνα (Συλλογική εργασία).

Να αναλάβουν σε συνεργασία με το θεολόγο καθηγητή ομάδες μαθητών να παρουσιάσουν το περιεχόμενο ή αποσπάσματα των έργων αυτών. Τα συμπεράσματα της συζήτησης που θα ακολουθήσει μπορούν να παρουσιαστούν στην αίθουσα ή και σε περιοδικό του σχολείου ή και της τοπικής κοινωνίας με το γενικό τίτλο: «Ορθοδοξία και οικολογία».

4. Να επισημανθούν τα σημεία στη Θεία Λειτουργία του Αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου τα οποία αναφέρονται στη φύση, τη σχέση της με τον άνθρωπο, αλλά και τη δημιουργία της από το Θεό. Μπορεί να χρησιμοποιηθεί το πρωτότυπο κείμενο ή έγκριτη και αναγνωρισμένη μετάφραση. Ακόμη και μια λογοτεχνική της απόδοση, π.χ. Π.Α. Σινόπουλου, «*Η Θεία Λειτουργία*» - *Ιωάννου Χρυσοστόμου*, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 1997. Η εργασία αυτή, με τη βοήθεια του καθηγητή, είναι δυνατό να παρουσιαστεί από έναν μαθητή/τρια ή μικρή ομάδα μαθητών. Τα αποτελέσματα αυτής της εργασίας θα συζητηθούν στην τάξη ή θα δημοσιευτούν σε περιοδικό του σχολείου ή της τοπικής κοινωνίας.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 20

Η πληροφορική και τα Μέσα Ενημέρωσης των Πολιτών (Μ.Ε.Π.)

1. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ

1.1. Ερωτήσεις ανάπτυξης

1. Ποια είναι τα πλεονεκτήματα των Η/Υ και σε ποιες μεγάλες κατηγορίες ταξινομούνται;
2. Ποια είναι τα μειονεκτήματα της εισαγωγής των Η/Υ στην οικονομική ζωή ενός τόπου;
3. Ποια είναι τα προβλήματα της επεκτεταμένης χρήσης των Η/Υ στην κοινωνική ζωή μιας χώρας με τη μηχανοργάνωση των δημοσίων υπηρεσιών;
4. Το κύριο ηθικό πρόβλημα της πληροφορικής είναι το πώς θα περάσει ο άνθρωπος από την ενημέρωση στην εξημέρωσή του. Πώς αντιλαμβάνεστε αυτή τη θέση;
5. Γιατί έχει προταθεί αντί του όρου Μ.Μ.Ε. (μέσα μαζική ενημέρωσης ή επικοινωνίας) να χρησιμοποιείται ο όρος Μ.Ε.Π. (μέσα επικοινωνίας πολιτών);
6. Σε ποιες περιπτώσεις η δημοσιογραφία χάνει την αίσθηση του μέτρου και προσβάλλει τον άνθρωπο;
7. Ποια προβλήματα δημιουργούνται με την ανελέητη εισβολή της διαφήμισης στη ζωή των πολιτών;
8. Τι συνέπειες επιφέρει η προπαγάνδα των κομμάτων και η κερδοσκοπία των τηλεοπτικών σταθμών στην πολιτική ζωή μιας χώρας;
9. Γιατί τα λεγόμενα Μ.Μ.Ε. πρέπει να λειτουργούν ως Μ.Ε.Π. Γιατί ο άνθρωπος πρέπει να παραμένει πρόσωπο και κατά τη διαδικασία της ενημέρωσής του;
10. Τι ζητάει η Εκκλησία από τα Μ.Ε.Π. και πώς μπορεί να αντιδράσει ο πολίτης στην κατευθυνόμενη ή αλλοιωμένη πληροφόρηση;

1.2. Ερωτήσεις σύντομης απάντησης

1. Ποια είναι τα ποσοτικά πλεονεκτήματα της διάδοσης και χρήσης των Η/Υ;
2. Ποια είναι τα ποιοτικά πλεονεκτήματα της διάδοσης και χρήσης των Η/Υ;
3. Ποιο είναι το κυριότερο πρόβλημα που δημιουργείται από την εισαγωγή των Η/Υ στην οικονομική ζωή μιας χώρας;
4. Ποιο είναι το περιεχόμενο του «αναπροσανατολισμού της εργασίας» ως απάντηση στην εισαγωγή των Η/Υ στη βιομηχανική παραγωγή και την υποκατάσταση του ανθρώπινου εργατικού δυναμικού από τους υπολογιστές;
5. Ποια είναι τα κυριότερα προβλήματα που δημιουργούνται στην πολιτική ζωή από την εισαγωγή των Η/Υ;
6. Σχετικά με τη χρήση της πληροφορικής στη μηχανοργάνωση των δημοσίων υπηρεσιών και τους κινδύνους που έχουν διαπιστωθεί από αυτήν, έχουν ληφθεί μέτρα προστασίας της ιδιωτικής ζωής των πολιτών. Ποια είναι τα στοιχεία εκείνα της ιδιωτικής ζωής για τα οποία μεριμνά η Πολιτεία και προφυλάσσει τον πολίτη;
7. Ποιο είναι το ουσιαστικότερο πρόβλημα που μπορεί να γεννηθεί με τη χρήση της πληροφορικής και ειδικά του διαδικτύου (Internet) στην επικοινωνία των ανθρώπων;
8. Γιατί ο όρος Μ.Ε.Π. θεωρείται περισσότερο ακριβής και περιεκτικός από τον αντίστοιχο Μ.Μ.Ε.;
9. Να αναφέρετε επιγραμματικά τις κυριότερες περιπτώσεις κατά τις οποίες η δημοσιογραφία χάνει την αίσθηση του μέτρου και του ρόλου της.
10. Ποιος είναι ο νέος τύπος ανθρώπου που προσπαθεί να δημιουργήσει η διαφήμιση;
11. Ποιες είναι οι επιπτώσεις της κομματικής προπαγάνδας στην πολιτική ζωή ενός τόπου;
12. Η κερδοσκοπική στάση των τηλεοπτικών σταθμών τι επιπτώσεις επιφέρει στην είδηση και πού οδηγεί τον πολίτη;
13. Πότε τα Μ.Μ.Ε. λειτουργούν ως Μ.Ε.Π. και από τι προστατεύουν το κοινωνικό σύνολο με αυτήν τους τη στάση;
14. Ποιες είναι οι δυο θεμελιώδεις ιδιότητες του ανθρώπου, οι οποίες πρέπει να διατηρούνται και κατά τη διαδικασία της ενημέρωσής του;
15. Ποια είναι η αποστολή των Μ.Ε.Π. κατά την Εκκλησία;

1.3. Συνδυασμός ερωτήσεων ανάπτυξης και σύντομης απάντησης

1. Η εφαρμογή της επιστήμης της πληροφορικής, αν και έχει να επιδείξει και πολλά πλεονεκτήματα, δημιουργεί και πολλά προβλήματα, κυρίως στην πολιτική και ιδιωτική ζωή των ανθρώπων.
  - α. Ποιοι είναι οι κίνδυνοι για την πολιτική ζωή από τη διάδοση των Η/Υ;
  - β. Για ποια ζητήματα, που αφορούν στην ιδιωτική ζωή των πολιτών, πρέπει η Πολιτεία να μεριμνήσει, έτσι ώστε αυτοί να προστατεύονται;
2. Το κύριο ηθικό πρόβλημα της πληροφορικής είναι ένα: το πώς θα περάσουμε από την ενημέρωση στην εξημέρωση του ανθρώπου.
  - α. Ποιο μπορεί να είναι το περιεχόμενο αυτής της εξημέρωσης;
  - β. Ποιος είναι ο κίνδυνος από τη χρήση της πληροφορικής και του διαδικτύου (Internet), σχετικά με την επικοινωνία των ανθρώπων;
3. Το μέτρο δεν έχει χαθεί μόνο στην καθημερινή ζωή των ανθρώπων, σπανίζει και στο δημοσιογραφικό λειτούργημα, όταν αυτό καλείται να υπηρετήσει σκοπούς αλλότριους από την προβολή της είδησης, τον αντικειμενικό σχολιασμό της και τον υγιή προβληματισμό της κοινής γνώμης.
  - α. Ισχύει αυτή η θέση για τα «ριάλιτι σόου» και γιατί;
  - β. Ποιες είναι οι συνέπειες της υπερβολικής προβολής της βίας στις παιδικές ψυχές;
  - γ. Ποιες σκοπιμότητες εξυπηρετούν οι κατευθυνόμενες, «μονταρισμένες», ειδήσεις που προβάλλουν διάφοροι τηλεοπτικοί σταθμοί;
4. Η Εκκλησία ζητάει να επικρατεί αληθινή επικοινωνία μέσα στην κοινωνία και να διασώζεται το ανθρώπινο πρόσωπο. Αυτή είναι η απαίτησή της και από τα Μ.Ε.Π.
  - α. Ποιο είναι το παράδειγμα που προσφέρει η ίδια γι' αυτόν το σκοπό;
  - β. Τι σημαίνει ότι ο άνθρωπος είναι πρόσωπο για την Εκκλησία, ακόμη και στον τομέα της ενημέρωσής του;
  - γ. Ποιες είναι οι δυο θεμελιώδεις ιδιότητες του πολίτη, τις οποίες επικυρώνει και η Εκκλησία;

1.4. Ερωτήσεις κλειστού ή αντικειμενικού τύπου

α) Ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής

Να βάλετε σε κύκλο τη σωστή απάντηση.

1. Η επιστήμη της πληροφορικής και η επικράτηση των Η/Υ:
  - α. περιέχει πολλά και μόνον πλεονεκτήματα για τη ζωή των ανθρώπων
  - β. δημιουργεί προβλήματα και έχει μόνον μειονεκτήματα
  - γ. απαιτεί μια ορθολογική εφαρμογή της με ηθικές αξίες και σεβασμό προς τον άνθρωπο
2. Ο άνθρωπος περνάει από την ενημέρωση στην εξημέρωση, όταν:
  - α. με τις πληροφορίες που έχει λάβει γίνεται ήπιος, ειλικρινής, αυθόρμητος και γενικά ανθρώπινος
  - β. με τον πληθωρισμό των πληροφοριών αισθάνεται ήρεμος και ευτυχισμένος
  - γ. επικοινωνεί με τον άλλο, ανταλλάσσοντας μηνύματα χωρίς το φόβο από την παρουσία του συνανθρώπου του
3. Η δημοσιογραφία χάνει την αίσθηση του μέτρου, όταν:
  - α. προβάλλει ως θέαμα τον ανθρώπινο πόνο και τη βία
  - β. δεν ασχολείται καθόλου με θέματα πολιτισμού
  - γ. προβάλλει σωστά τις θέσεις της Εκκλησίας
4. Η διαφήμιση προσβάλλει τον ανθρωπισμό, όταν:
  - α. παρεμβάλλεται ανάμεσα σε ταινίες τέχνης
  - β. εμπορευματοποιεί ανθρώπινες αξίες και υποτιμά τη νοημοσύνη
  - γ. χρησιμοποιείται από πολιτικούς φορείς
5. Ο άνθρωπος γίνεται πρόσωπο και λέγεται πολίτης, όταν:
  - α. ενημερώνεται με την πολιτική προπαγάνδα
  - β. αδιαφορεί τελείως για την τηλεοπτική του ενημέρωση
  - γ. επικοινωνεί διαρκώς με το περιβάλλον του ως μοναδική και ανεπανάληπτη ύπαρξη
6. Η Εκκλησία ζητάει από τα Μ.Ε.Π.:
  - α. να λογοκρίνει τις ειδήσεις τους
  - β. να ελέγχει ηθικά τους δημοσιογράφους
  - γ. την αληθινή επικοινωνία μέσα στην κοινωνία και την ανάπτυξη της προσωπικότητας των πολιτών

β) Ερωτήσεις αντιστοίχισης ή σύζευξης

Να ενώσετε με μια γραμμή τα στοιχεία της στήλης Α με τα στοιχεία της στήλης Β. (Σε κάθε στοιχείο της στήλης Α αντιστοιχεί ένα μόνο στοιχείο της στήλης Α)

A	B
ριάλιτι σόου	ελευθερία και ευθύνη
διαφήμιση	κατευθυνόμενη πληροφόρηση
κομματική προπαγάνδα	πρότυπο επικοινωνίας για την Εκκλησία
ιδιότητες του πολίτη	ο ανθρώπινος πόνος ως θέαμα
θεία ευχαριστία	πολιτική ως «ποδόσφαιρο»
αλλοίωση ειδήσεων	καταναλωτικός τύπος ανθρώπου
	ηθική δημοσιογραφία
	μηχανογράφηση δημόσιων υπηρεσιών

γ) Ερωτήσεις συμπλήρωσης κενού

Να συμπληρώσετε τα κενά του αποσπάσματος που ακολουθεί, βάζοντας στην κατάλληλη θέση τις παρακάτω λέξεις:

1. *ενημέρωση, πληροφορική, εξημέρωση, άνθρωπος, φιλικός, ηλεκτρονικοί υπολογιστές, πληροφορίες, περιβάλλον.*

Το κύριο και καίριο ηθικό πρόβλημα της ..... είναι ένα: πώς θα περάσουμε από την ..... στην ..... του ανθρώπου; Οι ..... ενημερώνουν τον άνθρωπο. Άραγε τον εξημερώνουν κιόλας; Γίνεται ο άνθρωπος ..... με την ενημέρωσή του μόνο; Μήπως, παρά τον πληθωρισμό ..... που διαθέτει, παραμένει ο άνθρωπος πολύ ενημερωμένος μεν, αλλά κι ελάχιστα εξημερωμένος, δηλαδή ..... με το ..... του, ήπιος, προσηνής, τίμιος, ειλικρινής, αυθόρμητος και γενικά άνθρωπος;

2. *υπεύθυνος, ταυτότητα, ελευθερία, ιδιώτης, πολίτης, κοινωνική υπόσταση, πρόσωπο, επικοινωνία, ανεπανάληπτη.*

Ο άνθρωπος είναι ....., δηλαδή μια ύπαρξη μοναδική και ....., αναντικατάστατη και σε διαρκή ..... με το περιβάλλον του. Το ανθρώπινο πρόσωπο στην κοινωνία λέγεται και είναι ..... Ο άνθρωπος ως πρόσωπο δεν είναι άτομο ούτε

....., αλλά διαθέτει ..... και δημόσια ύπαρξη, που του προσδίδει την ..... του πολίτη. Ο πολίτης έχει δυο θεμελιώδεις ιδιότητες: την ..... και την ευθύνη. Μόνο ο ελεύθερος άνθρωπος μπορεί να 'ναι ..... για τις πράξεις του.

δ) Ερωτήσεις διαζευκτικής απάντησης ή του τύπου “σωστό-λάθος”

Χαρακτηρίστε τις παρακάτω προτάσεις ως σωστές ή λανθασμένες, βάζοντας σε κύκλο το αντίστοιχο γράμμα (Σ για το σωστό, Λ για το λάθος).

1. Το ηθικό πρόβλημα της πληροφορικής είναι το πώς θα περάσουμε από την ενημέρωση στην εξημέρωση του ανθρώπου	Σ	Λ
2. Στα ριάλιτι σόου ο ανθρώπινος πόνος απαλύνεται.	Σ	Λ
3. Η θεία ευχαριστία αποτελεί το πρότυπο κοινωνίας για την Εκκλησία.	Σ	Λ
4. Οι θεμελιώδεις ιδιότητες του πολίτη είναι η ενημέρωση και η γνώση της πληροφορικής.	Σ	Λ
5. Η τηλεοπτική βία επιβάλλεται και αλλοιώνει τη συνείδηση των παιδιών.	Σ	Λ
6. Η κομματική προπαγάνδα κάνει τον άνθρωπο προσωπικότητα.	Σ	Λ
7. Αποστολή των Μ.Ε.Π. είναι να επικρατεί αληθινή επικοινωνία μέσα στην κοινωνία.	Σ	Λ
8. Η διαφήμιση διακρίνεται για τις ηθικές της ευαισθησίες.	Σ	Λ

1.5. Συνδυασμός ερωτήσεων αντικειμενικού τύπου και ανοικτής απάντησης

Βάλτε σε κύκλο το γράμμα που αντιστοιχεί στη σωστή απάντηση και αιτιολογήστε σύντομα την επιλογή σας.

1. Ο όρος Μ.Ε.Π. (Μέσα ενημέρωσης των Πολιτών), θεωρείται προσφορότερος και καλύτερος από τον αντίστοιχο Μ.Μ.Ε. (Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης).	Σ	Λ
2. Η Εκκλησία με το παράδειγμά της ζητά από τα Μ.Ε.Π. να διασωθεί το ανθρώπινο πρόσωπο και να επικρατήσει η αληθινή επικοινωνία μέσα στην κοινωνία.	Σ	Λ
3. Η διαφήμιση προσπαθεί να υποστηρίξει τα ανθρωπιστικά ιδανικά και να τονίσει την αξία της ανθρώπινης προσωπικότητας.	Σ	Λ
4. Η Πολιτεία έχει λάβει μέριμνα να προστατεύσει την ιδιωτική ζωή των πολιτών από την ανεξέλεγκτη εφαρμογή της πληροφορικής με τη μηχανογράφηση των προσωπικών τους στοιχείων.	Σ	Λ

2. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΣΠΙΤΙ

1. Με αφορμή έναν από τους παρακάτω προβληματισμούς, με πρωτοβουλία του καθηγητή, μπορεί να γίνει συζήτηση στην τάξη ή και να δοθούν σύντομες

εργασίες στους μαθητές, όπου θα εκφράσουν τις απόψεις τους. Στο διάλογο ή στις εργασίες θα συνεκτιμηθεί το περιεχόμενο της διδακτικής ενότητας, αποτελώντας την αφετηρία του ηθικού προβληματισμού.

- α) *«Η μαζική επικοινωνία δεν είναι ούτε καλή ούτε κακή. Είναι απλώς μια δύναμη και, όπως οποιαδήποτε άλλη δύναμη, μπορεί να χρησιμοποιηθεί καλά ή άσχημα»* (Aldus Huxley).
- β) *«Αν, υποθετικά, εργαζόσουν σε διαφημιστικό γραφείο και σου ζητούσαν να προετοιμάσεις μια διαφήμιση για ένα προϊόν που είναι σίγουρο ότι βλάπτει το περιβάλλον ή προσβάλλει κοινωνικές αρχές. Τι θα έκανες στην περίπτωση αυτή; Θα συνέχιζες την προετοιμασία της διαφήμισης ή θα αρνιόσουν οποιαδήποτε συνεργασία με την κατασκευάστρια εταιρεία, ακόμη κι αν σου προσέφερε υπέρογκη αμοιβή;»*
- γ) *«Η σημασία των Μ.Μ.Ε. δεν έγκειται στο ότι μια ιδέα, μια συγκεκριμένη πολιτική τοποθέτηση ή, έστω, μια διαφήμιση ακούγεται ή διαβάζεται από χιλιάδες ή εκατομμύρια ανθρώπων. Η σημασία τους βρίσκεται στο ότι χιλιάδες ή εκατομμύρια άτομα υπόκεινται συνεχώς και σταθερά στην επίδρασή τους. Ο σύγχρονος άνθρωπος βρίσκεται διαρκώς μπροστά στο φάσμα της παραπληροφόρησης».*
- δ) *«Η διαφήμιση, γέννημα του σύγχρονου τεχνικού πολιτισμού μας, προσλαμβάνει στην πράξη δύο κυρίως λειτουργίες: την εμπορική και την ιδεολογική. Είναι γεγονός ότι όταν οι άνθρωποι διαποτίζονται από τη διαφήμιση, επηρεάζονται όχι μόνο στο πεδίο των οικονομικών τους δραστηριοτήτων, αλλά και στο πεδίο της ιδεολογίας και της πολιτικής τους στάσης. Σίγουρα η επιρροή της αγγίζει και την ηθική διάσταση της ζωής του κάθε ανθρώπου».*
- ε) *«Η αξία της πληροφόρησης και της παιδείας δε συνίσταται στη σώρευση πλήθους ασύνδετων γνώσεων ριγμένων μέσα στο νου των αναγνώστων και των θεατών. Έγκειται στη δημιουργία μέσα στον άνθρωπο ενός οικοδομήματος με συνοχή. Επειδή τα πάντα στις δημοκρατίες είναι ελεύθερα, η αδέσμευτη πληροφόρηση είναι εκτεθειμένη στον κίνδυνο της εκτροπής που γκρεμίζει ή δεν αφήνει να υψωθεί το γεροφτιαγμένο οικοδόμημα. Εδώ η δημοκρατία κινδυνεύει, γιατί ο έλεγχος στην πληροφόρηση κατασκευάζει δικά του υλικά και ηθικοπνευματικά οικοδομήματα. Καθώς τα ηλεκτρονικά μέσα πληροφόρησης αποτελούν πια «μια απειλή καινούριας δουλείας», επιβάλλεται η μεταβολή του ρόλου του σχολείου και της παιδαγωγικής επιστήμης στην κατεύθυνση της*

διαμόρφωσης μιας παιδαγωγικής των μέσων ως βασικής προϋπόθεσης, ώστε ν' αποτελούν αυτά μίαν «υπόσχεση ελευθερίας».

- στ) «Ποτέ άλλοτε η προπαγάνδα δεν είχε σταθεί έτσι εξοπλισμένη με όλα τα μέσα επηρεασμού, και ποτέ δεν ήταν τόσο επιστημονικά συστηματοποιημένη. Αν σ' αυτό προσθέσουμε και την ελεγχόμενη μετάδοση των πληροφοριών, καταλαβαίνουμε πόσο ελεύθερος είναι ο υπήκοος του εικοστού αιώνα. Ίσαμε χτες πίστευε πως η μόρφωση θ' απαλλάξει τον άνθρωπο από τη δουλεία. Τώρα είναι καιρός να καταλάβει πως αλλού έχουν κρύψει το κλειδί της αλυσίδας του» (Α. Τερζάκης).
2. Στο περιοδικό *Ευθύνη* (τεύχ. 78) και στις σελίδες 322-324, υπάρχει ένα σχόλιο για την τηλεόραση από τον Pierre Albert. Να συνδυαστούν οι απόψεις του συγγραφέα με τις θέσεις του E. Fromm για τη διαφήμιση που βρίσκονται στις σελίδες 151-153 του βιβλίου του *Ο φόβος της ελευθερίας*, (εκδ. Μπουκουμάνη, Αθήνα 1971, εκδ 3^η), αλλά και σελίδα 170 του ίδιου συγγραφέα, από το αντίστοιχο βιβλίο του *Η υγιής κοινωνία*, (εκδ. Μπουκουμάνη, Αθήνα 1973).
  3. Να δοθεί στους μαθητές και να αναλυθεί στην τάξη το άρθρο της εφημερίδας *ΤΟ ΒΗΜΑ* (6-12-82), με θέμα «Τηλεόραση - παιδιά και επιπτώσεις στην ψυχή τους».
  4. Από τα βιβλία: *Η μαρτυρία του ανθρώπου* (εκδ. Φίλων, Αθήνα 1968) και *Το κράτος της τηλεόρασης* (εκδ. Θεμέλιο, Αθήνα 1981), να δοθούν για μια σύντομη συνδυαστική εργασία δύο αποσπάσματα: Σελ. 58-61 από το πρώτο, (άρθρο του Κ. Τσιρόπουλου) και σελ 17-19 από το δεύτερο (άρθρο του Ρ. Μανθούλη). Να εξεταστούν οι θέσεις τους και να συσχετιστούν με αυτές του σχολικού εγχειριδίου.
  5. Να μοιραστεί στην τάξη και να εξεταστούν οι προβληματισμοί του Ι.Μ. Παναγιωτόπουλου στο κείμενό του «Η προπαγάνδα και η διαφήμιση», από το βιβλίο του *Ο σύγχρονος κόσμος* (εκδ. Φίλων, Αθήνα 1977).

3. ΣΥΝΘΕΤΙΚΕΣ - ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Να γίνει μια έρευνα από ομάδα μαθητών με θέμα: «Διαφήμιση και ηθικές αξίες». Τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας θα παρουσιαστούν στην τάξη ή μπορούν και να δημοσιευτούν σε σχολικό περιοδικό ή οποιοδήποτε άλλο έντυπο της τοπικής κοινωνίας.

2. Να αναλάβει μια μεγάλη ομάδα μαθητών να συγκεντρώσει άρθρα από τον περιοδικό και ημερήσιο τύπο, τα οποία θα αναφέρονται, άμεσα ή έμμεσα στη δράση της Εκκλησίας ή σε οτιδήποτε την αφορά, θετικό ή αρνητικό. Να αξιολογήσουν τον τρόπο της προβολής της και να εξετάσουν τη στάση του τύπου απέναντι στα εκκλησιαστικά πράγματα και τις κοινωνικές παρεμβολές της Εκκλησίας.
3. Από τα τηλεοπτικά προγράμματα και τις ειδήσεις κατά τη διάρκεια μιας εβδομάδας, να αναλάβουν μαθητές/τριες να παρουσιάσουν το πώς προβάλλεται η Εκκλησία, η δράση και το έργο της. Να εντοπιστεί, όσο είναι δυνατό, η στάση των δημοσιογράφων και του κοινού, εφόσον πρόκειται για εκπομπές διαλόγου. Τα αποτελέσματα αυτής της έρευνας θα διαβαστούν στην τάξη ή μπορούν να δημοσιευτούν σε σχολικό περιοδικό.
4. Για όσους μαθητές είναι εφικτό, να αναζητήσουν σε σελίδες του Internet σχόλια, αφιερώματα, άρθρα, κριτικές στην Εκκλησία ή ακόμη και την προβολή του έργου της. Τα συμπεράσματα αυτής της πλοήγησης στο διαδίκτυο να παρουσιαστούν στην τάξη ή και να προβληθούν στη σχολική μονάδα μέσα από περιοδικό της ή ακόμη και των Μέσων Ενημέρωσης της τοπικής κοινωνίας.
5. Να μοιραστούν σε μαθητές άρθρα του περιοδικού *Σύναξη* (τευχ. 50, 1994) που είναι αφιερωμένο στα Μ.Μ.Ε. και να αναλάβουν να τα επεξεργαστούν και να τα παρουσιάσουν σε εργασίες δοκιμαικού τύπου μέσα στην τάξη.
6. Από το έντυπο της Ε.Σ.Η.Ε.Α. «*Προβλήματα τύπου και δημοσιογραφίας*», να δοθούν αποσπάσματα των κειμένων και να παρουσιαστούν οι εργασίες που θα ανατεθούν σε μαθητές στην τάξη.
7. Να μελετηθούν οι σελίδες 119-120 από το βιβλίο *Η διαφήμιση και ο άνθρωπος* (εκδ. Ερμείας, Αθήνα 1979), όπου περιέχεται άρθρο του Σπ. Κυριαζόπουλου. Να συνδυαστούν με αποσπάσματα από το αντίστοιχο έργο *Ο άνθρωπος τηλεθεατής* (εκδ. Αλκαίος, Αθήνα 1979), του Jean Careneuve (κυρίως τις σελίδες 25,104-131,142,160-161,192-195). Να αξιολογηθούν τα κείμενα και τα συμπεράσματα της εργασίας να εκτεθούν στην τάξη.
8. Να επισκεφθεί μία τάξη με τον καθηγητή της το ραδιοφωνικό σταθμό της Εκκλησίας ή της τοπικής Μητρόπολης, αν υπάρχει, και να συζητήσουν με τους υπεύθυνους τα προγράμματα και τους σκοπούς του σταθμού. Να

ενημερωθούν για την οργάνωση της Εκκλησίας σε επίπεδο πληροφορικής και τη συμμετοχή της στο διαδίκτυο. Στα συμπεράσματα αυτής της επίσκεψης, τα οποία θα παρουσιαστούν σε κείμενο, να προστεθεί η πληροφόρηση που μπορούν να έχουν για τη δράση άλλων θρησκειών ή και χριστιανικών ομολογιών στα Μ.Μ.Ε. ή και στο Internet στον ελλαδικό χώρο.

9. Για μια πληρέστερη ενημέρωση σχετικά με τη λειτουργία των Μ.Μ.Ε. , αλλά και για την ανάπτυξη κριτικής σκέψης, μπορεί να προταθούν τα εξής βιβλία του Uberto Eco:

- *Η σημειολογία στην καθημερινή ζωή*, εκδ. Μαλλιάρης-Παιδεία, Αθήνα 1989.
- *Σημειώματα*, Εκδοτικός Οργανισμός Θεσ/νίκης, 1990.
- *Κήνσορες και θεράποντες*, εκδ. Γνώση, Αθήνα 1987.

Στόχος της βιβλιογραφίας είναι ενδεικτικά κομμάτια των έργων να διαβαστούν, αξιολογηθούν, συγκριθούν με τις θέσεις της διδακτικής ενότητας και να εξεταστεί το κατά πόσον μπορούν να αποτελέσουν και στοιχεία μιας κριτικής των Μέσων με ηθικό περιεχόμενο.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 21

Άγχος, μοναξιά και περιθωριοποίηση

1. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ

1.1. Ερωτήσεις ανάπτυξης

1. Γιατί ο σύγχρονος άνθρωπος θεωρείται ότι είναι μοναδικός, αλλά και μοναχικός;
2. Ποιο είναι το περιεχόμενο της πρότασης: «*ένας άνθρωπος ίσον κανέναν άνθρωπο*»; Πώς το αντιλαμβάνεστε μέσα στις σύγχρονες συνθήκες;
3. Πώς περιγράφει την «εποχή της απομόνωσης» ο Ντοστογιέφσκι; Με ποιον τρόπο συνδέεται η μοναξιά με το άγχος;
4. Προσδιορίστε το αρνητικό βίωμα της περιθωριοποίησης και αναπτύξτε δυο κύριες όψεις αυτού του φαινομένου: την ανεργία και τους άστεγους ανθρώπους.
5. Πώς αντιλαμβάνεστε την περιθωριοποίηση στην περίπτωση του μετανάστη;
6. Πώς δείχνει η Εκκλησία την ευαισθησία της απέναντι στη μοναξιά και την περιθωριοποίηση; Ποια πρέπει να είναι η στάση του πληρώματος της Εκκλησίας προς αυτές τις ομάδες των ανθρώπων και γιατί;
7. Με βάση ποιες αρχές είναι δυνατή η υπέρβαση από το πλέγμα της μοναξιάς; Ποιο είναι το πρότυπο σ' αυτόν τον αγώνα και γιατί;
8. Ποια στοιχεία από τη ζωή του Χριστού Τον καθιστούν κοινώνό του ανθρώπου στον αγώνα ενάντια στη μοναξιά, την αποξένωση και την αγωνία;
9. Τι εννοεί η Εκκλησία, όταν μας τονίζει κάθε Μ. Εβδομάδα ότι ο Χριστός έζησε τη μοναξιά σ' όλη τη ζωή Του και πάνω στο σταυρό; Τι σημαίνει ότι ο Θεάνθρωπος είναι συμπαθής και φιλόανθρωπος;

1.2. Ερωτήσεις σύντομης απάντησης

1. Τι περιεχόμενο δίνει στην ανθρώπινη απομόνωση ο Ντοστογιέφσκι;
2. Πώς αντιλαμβάνεστε τη μοναξιά στις προσωπικές σχέσεις κάθε ζευγαριού;
3. Τι σημαίνει: «ένας άνθρωπος ίσον κανέναν άνθρωπο»;
4. Γιατί το άγχος είναι καρπός της μοναξιάς;
5. Τι σημαίνει περιθωριοποίηση και ποιες είναι οι τρεις κυριότερες μορφές της για τον σύγχρονο άνθρωπο;
6. Ποιες είναι οι συνέπειες της περιθωριοποίησης για τον άνεργο άνθρωπο;
7. Πώς βιώνει την περιθωριοποίηση ο άστεγος ;
8. Ποιο είναι το περιεχόμενο της περιθωριοποίησης για το μετανάστη;
9. Με ποιον τρόπο δείχνει η Εκκλησία την ευαισθησία της απέναντι στη μοναξιά και την περιθωριοποίηση;
10. Η ιδιωτική ελεημοσύνη και η κρατική φιλανθρωπία αρκούν για την Εκκλησία στην αντιμετώπιση της μοναξιάς και της περιθωριοποίησης; Ποιος είναι ο πλησίον, κατά το πρότυπο του Χριστού;
11. Τι απαιτείται για την υπέρβαση από το πλέγμα της μοναξιάς;
12. Ποιο είναι το περιεχόμενο του ύμνου της Εκκλησίας, που αναφέρεται στον Χριστό: «ο υπέρ ημών παθών και συμπαθών»;
13. Γιατί, κατά την Εκκλησία, ο Θεάνθρωπος θεωρείται ξένος στον κόσμο από τη στιγμή της γέννησής του;
14. Πώς θα χαρακτηρίζατε τη ζωή των μαθητών του Ιησού σε σχέση με αυτήν των υπόλοιπων ανθρώπων της εποχής τους;
15. Πώς αντιμετώπισαν τον Χριστό δυο Μαθητές του, οι συμπατριώτες και οι αλλόφυλοι κατακτητές της γης Του;
16. Τι σημαίνει το ότι ο Χριστός ως Θεάνθρωπος έπαθε όλα όσα μπορούσε ποτέ να υποστεί ένας άνθρωπος πάνω στη γη;
17. Ποια είναι η φύση της μοναξιάς που βίωσε ο Ιησούς ως άνθρωπος στο τέλος της επίγειας ζωής του;
18. Γιατί κάθε άνθρωπος μπορεί να προσβλέπει στο Θεάνθρωπο με ελπίδα και εμπιστοσύνη;

1.3. Συνδυασμός ερωτήσεων ανάπτυξης και σύντομης απάντησης

1. «Ως διέξοδο... ο σημερινός άνθρωπος βρίσκει το αδιέξοδο. Κλείνεται στο διαμέρισμά του, στο γραφείο του, στον εαυτό του, θεωρώντας τη φυγή λύση. Το κλείσιμο όμως στην απομόνωση θα παραμείνει πάντοτε ως η χειρίστη αναχώρηση από το παρόν και τον πλησίον». (Μοναχού Μωυσέως Αγιορείτου, *Η ευλογία του πόνου και ο πόνος της αγάπης*, εκδ. Τήνος, Αθήνα 1991, σελ. 58).
  - α. Σε ποια κατάσταση αναφέρεται το παραπάνω κείμενο και πώς την προσδιορίζει ο Ντοστογιέφσκι;
  - β. Πώς γίνεται κατανοητό ότι ο σύγχρονος άνθρωπος είναι μοναδικός, αλλά και μοναχικός;
2. Από τη μοναξιά προέρχεται το άγχος και η αγωνία για την ταυτότητά μας. Τα αγωνιώδη υπαρξιακά ερωτήματα μας περιτειχίζουν ως τοίχοι και μας φυλακίζουν.
  - α. Ποια είναι τα προϊόντα της μοναξιάς και οι καρποί του υπαρξιακού άγχους;
  - β. Γιατί η ευτυχία βρίσκεται στη σχέση μας με το συνάνθρωπο;
3. Η ανεργία, η περιπλάνηση χωρίς σπίτι και σιγουριά, καθώς και η ζωή του μετανάστη αποτελούν κυρίαρχες όψεις της περιθωριοποίησης στις σύγχρονες κοινωνίες.
  - α. Ποιες είναι οι συνέπειες της ανεργίας στον άνθρωπο;
  - β. Ποιοι κίνδυνοι γεννιούνται για τη ζωή ενός άστεγου και μάλιστα νέου;
  - γ. Πώς αντιμετωπίζεται από το περιβάλλον του ο μετανάστης;
4. «Η πτώση, η φθορά, ο συμβιβασμός και η αλλοτρίωση της αμαρτίας καταλύονται με την αυτοκριτική, τη συνδιαλλαγή, τη μεταστροφή και τη μετάνοια». (Μοναχού Μωυσέως Αγιορείτου, *Η ευλογία του πόνου και ο πόνος της αγάπης*, εκδ. Τήνος, Αθήνα 1991, σελ. 58).
  - α. Τι προτείνει η Εκκλησία για την υπέρβαση της μοναξιάς;
  - β. Σε ποιους πρέπει να απευθύνεται η στάση αυτή των χριστιανών;
  - γ. Γιατί ο Χριστός είναι «ο υπέρ ημών παθών και συμπαθών»;
5. «Η δυνατότητα της ολοκληρώσεως θα παραμείνει ακέραια πάντοτε, παρά την όποια δική μας ολιγωρία, απαισιοδοξία και διαταραχή. Και αυτό είναι κάτι το απερίοριστα σημαντικό». (Μοναχού Μωυσέως Αγιορείτου, *Η ευλογία του πόνου και ο πόνος της αγάπης*, εκδ. Τήνος, Αθήνα 1991, σελ. 58).
  - α. Ποια γεγονότα από τη ζωή του Χριστού μας κάνουν να νιώσουμε τη Δική Του μοναξιά, ακόμη και πάνω στο σταυρό;
  - β. Πώς γίνεται αντιληπτό το παραπάνω κείμενο, σε συνδυασμό με το γεγονός ότι ο Θεάνθρωπος δεν είναι Θεός απαθής κι αδιάφορος;

1.4. Ερωτήσεις κλειστού ή αντικειμενικού τύπου

α) Ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής

Να βάλετε σε κύκλο τη σωστή απάντηση.

1. Ένας άνθρωπος ίσον κανέναν άνθρωπο, σημαίνει:
  - α. ότι η ζωή δεν έχει κανένα νόημα
  - β. ότι μια κοινωνία απαιτεί περισσότερους του ενός ανθρώπους
  - γ. ότι κάθε άνθρωπος γεννιέται για να ζει με άλλους συνανθρώπους του
2. Ο σύγχρονος άνθρωπος είναι μοναδικός και μοναχικός, γιατί:
  - α. είναι ένας θεάνθρωπος
  - β. πιστεύει ότι είναι κοσμοκράτορας
  - γ. θεωρείται μοναδικός ως αξία, αλλά παραμένει μοναχικός ως ύπαρξη
3. Τραγικές φυσιογνωμίες της σύγχρονης περιθωριοποίησης είναι:
  - α. ο άνεργος, ο άστεγος και ο μετανάστης
  - β. ο ευφυής, ο νεόπλουτος και ο τεχνοκράτης
  - γ. ο πολιτικός, ο επιχειρηματίας και ο κληρικός
4. Η Εκκλησία ευαισθητοποιείται απέναντι στη μοναξιά και την περιθωριοποίηση με:
  - α. το να προτείνει την ιδιωτική ελεημοσύνη και κρατική φιλανθρωπία
  - β. τον επιστημονικό θεολογικό λόγο
  - γ. την αδιάκριτη αγάπη προς κάθε άνθρωπο που πάσχει και δυστυχεί
5. Ο Χριστός είναι «ο υπέρ ημών παθών και συμπαθών», γιατί:
  - α. δεν παραμένει απαθής και αδιάφορος απέναντι στα πάθη μας
  - β. έτσι ταιριάζει σ' ένα θεό στην ανατολική παράδοση
  - γ. γεννήθηκε και έδρασε σε δύσκολη εποχή
6. «Ο Υιός του Ανθρώπου δεν έχει πού να γείρει το κεφάλι Του», σημαίνει ότι:
  - α. ο Χριστός δεν ανήκει σε κανέναν άνθρωπο
  - β. και οι χριστιανοί πρέπει να ζουν ως περιθωριακά άτομα στην κοινωνία
  - γ. ένιωσε τη μοίρα του άστεγου, του φτωχού και του κατατρεγμένου

β) Ερωτήσεις διάταξης

Ο Θεάνθρωπος γεννήθηκε και έζησε σαν ξένος και φτωχός. Γνώρισε την κατακραυγή και την καταδίκη των ανθρώπων της εποχής του. Μπορείτε να βάλετε με χρονολογική σειρά τα περιστατικά από τη ζωή του Χριστού στα οποία αντιμετώπισε αυτές τις συμπεριφορές και τις καταστάσεις;

- Η αδικία κλιμακώνεται κατά τα εξής στάδια:

Λανθασμένη σειρά	Σωστή σειρά
α) άνομη δίκη και άδικη καταδίκη	α) .....
β) οδυνηρός θάνατος ως κακούργος	β) .....
γ) φυγή στην Αίγυπτο ως πρόσφυγας	γ) .....
δ) προδοσία από Μαθητή Του	δ) .....

γ) Ερωτήσεις αντιστοίχισης ή σύζευξης

Να ενώσετε με μια γραμμή τα στοιχεία της στήλης Α με τα στοιχεία της στήλης Β. (Σε κάθε στοιχείο της στήλης Α αντιστοιχεί ένα μόνο στοιχείο της στήλης Β)

A	B
πλησίον	απαίτηση θυσίας και ανθρωπιάς
Θεάνθρωπος	απόρριψη από τους άλλους
υπέρβαση μοναξιάς	κάθε άνθρωπος που πάσχει και δυστυχεί
περιθωριοποίηση	«ο υπέρ ημών παθών και συμπαθών»
άγχος	τίμημα ατομοκεντρικής ελευθερίας
μοναξιά	αγωνιώδη υπαρξιακά ερωτήματα
	Μωσαϊκός Νόμος
	προδοσία του Μαθητή

δ) Ερωτήσεις συμπλήρωσης κενού

Να συμπληρώσετε τα κενά του αποσπάσματος που ακολουθεί, βάζοντας στην κατάλληλη θέση τις παρακάτω λέξεις:

1. *άνθρωπος, περιθώριο, πλησίον, ελεημοσύνη, φιλόνητρον, κρατική, πλήρωμα, κοινωνική, θεολογικοί, ευαίσθητη, μοναξιά.*

Η Εκκλησία είναι ιδιαίτερα..... απέναντι στη ..... και την περιθωριοποίηση των ανθρώπων. Άλλωστε το δείχνει καθημερινά, σε όλη την υφήλιο, έμπρακτα με την ..... της πρόνοια (ιδρύματα για ηλικιωμένα άτομα ή άτομα με ανίατες ασθένειες, βοηθήματα σε χρήμα ή σε είδη πρώτης ανάγκης). Πέρα από αυτό υπάρχουν σοβαροί ..... λόγοι για τους οποίους η Εκκλησία συντρέχει τον άνθρωπο με τρόπο πάρα πολύ διαφορετικό από την ιδιωτική ..... ή την ..... φιλανθρωπία. Όμως και το ..... της Εκκλησίας, έχει χρέος να επιδείξει την αντίστοιχη ..... στάση απέναντι σ' όλες τις ομάδες των ανθρώπων του ..... και της μοναξιάς. Ο ....., για τον οποίο μίλησε ο Χριστός, είναι ο κάθε ..... που πάσχει και δυστυχεί.

2. *σταυρός, μοναξιά, πάθος, αγωνία, αλλοδαπός, μετανάστης, άστεγος, κεφάλι, ανεργία.*

Έζησε τη ..... σ' όλη τη ζωή Του και πάνω στο ..... Βίωσε το άγχος και την ..... στον κήπο της Γεσθημανή προσευχόμενος προ του επερχόμενου ....., μέσα στο Πραιτώριο χλευαζόμενος και πάνω στο Γολγοθά υποφέροντας ολομόναχος. Του έλαχε ο κλήρος του ξένου ..... και του ..... πρόσφυγα από τα γεννοφάσκια του. Ένωσε τη μοίρα του .....: «ο υιός του ανθρώπου ουκ έχει πού την κεφαλήν κλίνη» (ο Υιός του Ανθρώπου δεν έχει πού να γείρει το .....) (Ματθ. 8, 20). Γνώρισε τον ιδρώτα της χειρωνακτικής εργασίας και καταλάβαινε τον πόνο της ..... από το συντροφιά των φτωχών βιοπαλαιστών ψαράδων που μαθήτευαν κοντά Του κι αγωνιούσαν κάθε φορά που τα δίχτυα τους έμεναν άδεια, γι' αυτό Εκείνος τους συνέτρεχε.

ε) Ερωτήσεις διαζευκτικής απάντησης ή του τύπου “σωστό-λάθος”

Χαρακτηρίστε τις παρακάτω προτάσεις ως σωστές ή λανθασμένες, βάζοντας σε κύκλο το αντίστοιχο γράμμα (Σ για το σωστό, Λ για το λάθος).

1. Κάθε άνθρωπος γεννιέται για να ζει μαζί με τους άλλους συνανθρώπους του. Γι' αυτό και ένας άνθρωπος είναι κανένας άνθρωπος.	Σ	Λ
2. Το άγχος αποτελεί φυσικό ιστορικό νόμο και γι' αυτό το λόγο δεν αντιμετωπίζεται.	Σ	Λ
3. Ο πλησίον είναι ο κάθε άνθρωπος για το χριστιανό, χωρίς καμιά εξαίρεση.	Σ	Λ
4. Η ξеноφοβία θεωρείται φυσική αντίδραση κάθε υγιούς ανθρώπου απέναντι στο μετανάστη.	Σ	Λ
5. Ο Χριστός ήταν ο κατεξοχήν ξένος και περιφρονημένος στην εποχή του.	Σ	Λ
6. Η αδιαφορία και η απάθεια αποτελεί θεμιτή στάση για το χριστιανό, όταν κινδυνεύει η ζωή του.	Σ	Λ
7. Η ιδιωτική ελεημοσύνη και η κρατική φιλανθρωπία αρκούν και για την Εκκλησία ως μέριμνα για τον πλησίον.	Σ	Λ
8. Το άγχος δημιουργεί υπαρξιακά ερωτήματα που μας φυλακίζουν και μας γεμίζουν με ανασφάλειες.	Σ	Λ

1.5. Συνδυασμός ερωτήσεων αντικειμενικού τύπου και ανοικτής απάντησης

Βάλτε σε κύκλο το γράμμα που αντιστοιχεί στη σωστή απάντηση και αιτιολογήστε σύντομα την επιλογή σας.

1. Κανένας άνθρωπος δεν μπορεί να ζήσει μόνος του. Όλοι έχουν την ανάγκη όλων. Ο συνάνθρωπος είναι η απαραίτητη προϋπόθεση για να είναι ο καθένας άνθρωπος.	Σ	Λ

.....
.....
.....

2. Η Εκκλησία είναι ευαίσθητη απέναντι στη μοναξιά και την περιθωριοποίηση, αλλά θεωρεί ότι το έργο

της υποστήριξης αυτών των ανθρώπων αφορά την
κρατική μέριμνα και την ιδιωτική πρωτοβουλία.

Σ Λ

.....
.....

3. Ο Χριστός γεννήθηκε σαν ξένος και έζησε σαν μετανάστης στον κόσμο μας. Όλη Του η ζωή ήταν μια διδαχή Του πώς πρέπει να αντιμετωπίζουμε τους περιφρονημένους, τους περιθωριοποιημένους και τους δυστυχημένους. Ακόμη και με το θάνατό Του, αυτό μας έμαθε.

Σ Λ

.....
.....

2. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΣΠΗΤΙ

1. Να διαβαστεί ο 138^{ος} Ψαλμός στην τάξη. Ένας μαθητής/τρια να αναλάβει να παρουσιάσει σε σύντομο κείμενο το περιεχόμενο του ψαλμού, αλλά και τις σκέψεις που γεννιούνται από την ανάλυσή του.
2. Ο Αββάς Δωρόθεος σ' ένα σύντομο κείμενό του, *P.G. 88, 1696*, αναφέρεται στην ανάγκη της επικοινωνίας μεταξύ των ανθρώπων, αλλά και στη θλίψη που γεννά η έλλειψή της. Να φωτιστηθεί το κείμενο, αφού προηγουμένως μεταφραστεί από τον καθηγητή, και να δοθεί στους μαθητές και να σχολιαστούν τόσο οι εικόνες και οι παρομοιώσεις του, όσο και το περιεχόμενο και τα νοήματά του. (Το κείμενο υπάρχει σε μετάφραση στο βιβλίο: *Άπαντα Αββά Δωροθέου*, εκδ. Ι. Μ. Καρέα).
3. Από το βιβλίο του Γ. Γαλανού, *Από την απελευθέρωση στην ελευθερία*, (εκδ. Μπουκουμάνη, Αθήνα 1977), να προσεχτούν οι σελίδες: 29-31, 204, 215, που αναφέρονται στο άγχος και τις συνέπειές του. Να συζητηθούν στην τάξη και να συσχετιστούν με τις θέσεις της διδακτικής ενότητας.
4. Ο Γ. Χειμωνάς έχει εκφράσει την άποψη ότι «*το χαρτί που έχει κρυμμένο στο μανίκι του ο αιώνας λέγεται 'μελαγχολία' κι αυτή έχει τον τελευταίο λόγο... Αν οι αιώνες αποκτούσαν ένα όνομα, σίγουρα ο δικός μας αιώνας θα ονομαζόταν 'αιώνας της μελαγχολίας'*». Να συζητηθεί η άποψη αυτή στην τάξη ή να αναλάβει ένας μαθητής να τη σχολιάσει σ' ένα σύντομο δοκίμιο.

5. Ο συγγραφέας Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος, σε δύο του βιβλία: *Οι σκληροί καιροί* (εκδ. Φίλων, Αθήνα 1968), σελ. 107-108 και *Ο σύγχρονος άνθρωπος*, (εκδ. Φίλων, Αθήνα 1977), σελ. 66-69, 199, αναφέρεται στη μοναξιά. Να συζητηθούν οι απόψεις του συγγραφέα στην τάξη ή και να γίνει μια ευρύτερη επεξεργασία αυτών των βιβλίων, εκτός από αυτές τις σελίδες, από ομάδα μαθητών.
6. *«Τα πάντα είναι πολύ φιλικά, πολύ ανθρώπινα, περισσότερο από τους ανθρώπους ανθρώπινα. Γιατί οι άνθρωποι συλλογίζονται και μηχανεύονται το κακό, οι πιο πολλοί, κι έχουν το δόλο στην καρδιά και την απάτη στα χείλη, ενώ τα ράθυμα και αναπαμένα εκείνα ζώα ανήκουν στην αγαθή προαίρεση του κόσμου τούτου. Στρατοκόπος, οδεύεις στους ανοιχτούς δρόμους της ύπαιθρου γης, σκαρφαλώνεις σε δασόφυτες πλαγιές, κατηφορίζεις σε λυρικά σύδεντρα, άλλο στρατοκόπο προσπερνάς κι αλλάζεις μαζί του μια ζεστή «καλημέρα». Και τότε νιώθεις την καρδιά σου γεμάτη και λες: « τούτο το πράγμα δεν είναι η μοναξιά, είναι μια πλησμονή και μια συμφιλίωση και μια ανταπόκριση με ολόκληρη την πλάση. Γιατί η μοναξιά δεν προέρχεται από την απουσία, προέρχεται από την κακία του άλλου ανθρώπου. Το πνεύμα του κακού είναι που δημιουργεί τη μοναξιά».* (Ι. Μ. Παναγιωτόπουλος, *Όρθιες ψυχές*, Αθήνα 1990, σελ. 52-53). Να αναπτυχθεί ένας προβληματισμός σχετικά με τη μοναξιά του σύγχρονου ανθρώπου και τις βαθύτερες ρίζες της.
7. *«Όταν κοιτάω γύρω μου και βλέπω όλον αυτόν τον ενοχλητικό κοσμάκη σκέφτομαι πραγματικά πως είμαστε ένα μπουλούκι γλαρωμένοι φοβητσιάρηδες. Τσαντιζόμαστε όταν κάποιος μας λέει τι πρέπει να κάνουμε, αλλά έπειτα δεν ξέρουμε τι να κάνουμε, αν δεν υπάρξει κάποιος να μας το πει. Να γινόταν να υπήρχε κάποιος που να σκεφτόταν για μας, να δούλευε για μας, να ενεργούσε για μας... Όταν κοιτάω τον ουρανό συνειδητοποιώ πως είναι νωρίς το πρωί. Διάβασα μια εφημερίδα που μου 'φερε ο άνεμος εδώ. Έγραφε πως μια κοπέλα γέννησε ένα παιδί εδώ στο πάρκο, πως μια άλλη απέβαλε και πως δυο αγόρια, άγνωστων ακόμη στοιχείων, πέθαναν στη διάρκεια της νύχτας εξαιτίας μιας υπερβολικής δόσης. Πόσο θα 'θελα να είμαι στη θέση τους!... Μόλις έπεσε μια σταγόνα βροχής πάνω στο μέτωπό μου, ακριβώς σαν ένα δάκρυ που ήρθε από τον ουρανό. Είναι δυνατό τα σύννεφα κι οι ουρανοί να κλαίνε πάνω μου; Είναι δυνατό να κλαίει κι ο Θεός για μένα; Είμαι στ'*

*αλήθεια μόνη σ' αυτό τον απέραντο και γκρίζο κόσμο; Ω! όχι... όχι...
όχι...τρελαίνομαι. Σε παρακαλώ Θεέ μου, βοήθησέ με.»* (Από το βιβλίο, *Η Αλίκη στη χώρα του LSD*, εκδ. Οδυσσέας, Αθήνα 1991, σελ. 107-108-
αποσπάσματα από το ημερολόγιο της Αλίκης Χ., που πέθανε σε ηλικία
περίπου 16 χρόνων). Με αφορμή αυτό το κείμενο να γίνει ευρύτατα
συζήτηση για τη μοναξιά, την περιθωριοποίηση και την απογοήτευση των
νέων και μάλιστα εκείνων που βιώνουν τη συφορά των ναρκωτικών.

3. ΣΥΝΘΕΤΙΚΕΣ - ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Να αναλάβει ομάδα μαθητών να παρουσιάσει στην τάξη εργασία με θέμα τη Μοναξιά του σύγχρονου ανθρώπου, βασισμένη στα εξής βιβλία και σελίδες:
  - Τσιρόπουλου, *Η μαρτυρία του ανθρώπου*, εκδ. Φίλων, Αθήνα 1968 (κυρίως σελ. 40/250-52).
  - Αθ. Παπαθανασίου, *Ο Θεός μου ο αλλοδαπός*, εκδ. Παρουσία, Αθήνα.
  - E. Fromm, *Η τέχνη της αγάπης*, εκδ. Μπουκουμάνη, Αθήνα 1974.
  - Χ. Γκιμπράν, *Ο Προφήτης - ο κήπος του προφήτη*, εκδ. Μπουκουμάνη, Αθήνα.
2. Να επεξεργαστεί ένας μαθητής ή ομάδα μαθητών - και να συζητηθούν τα αποτελέσματα αυτής της προσπάθειας στην τάξη - τα εξής αποσπάσματα από τα παρακάτω βιβλία, που αναφέρονται στο άγχος του σύγχρονου ανθρώπου και τις συνέπειές του:
  - Α. Καραντώνη, *Εισαγωγή στη νεότερη ποίηση - γύρω από τη σύγχρονη ελληνική ποίηση*, εκδ. Παπαδήμας, Αθήνα 1976, σελ. 314-319.
  - Α. Τερζάκη, *Προσανατολισμοί στον αιώνα*, εκδ. Φίλων, Αθήνα 1963, σελ. 11-14, 25.
  - Karen Horney, *Ο νευρωτικός άνθρωπος της εποχής μας*, εκδ. Επίκουρος, Αθήνα 1975, σελ. 123-128.
3. Ο καθηγητής της τάξης μπορεί να προτείνει στους μαθητές να επιλέξουν και να αναλύσουν με συντομία ύμνους από τη Μεγάλη Εβδομάδα, που αναφέρονται στο Πάθος του Χριστού, την απόρριψή Του, τη μοναξιά και την αγωνία Του. Τα ευαγγελικά αναγνώσματα αυτής της περιόδου ενδείκνυνται

για μια τέτοια ενασχόληση. Στο τέλος, τα συμπεράσματα αυτής της εργασίας είναι δυνατό να παρουσιαστούν στη τάξη είτε με τη μορφή δοκιμίου είτε και ως απαρίθμηση όλων των τραγικών περιστατικών του τέλους της επίγειας ζωής του Ιησού.

4. Ο θεολόγος καθηγητής της τάξης να επιλέξει διηγήσεις και κείμενα σχετικά με την αγωνία, το άγχος της βιοτικής μέριμνας και τη μοναξιά, από το *Γεροντικόν*, εκδ. Ρηγόπουλου, Θεσ/νίκη 1969, και το βιβλίο του Φ. Κόντογλου *Βίος και πολιτεία του Βλασίου Πασκάλ - Πηγή ζωής*, εκδ. Αστήρ, Αθήνα 1976. Τα αποσπάσματα να δοθούν προς επεξεργασία στους μαθητές ή να συζητηθούν στην τάξη.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 22

Αλλοτρίωση

1. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ

1.1. Ερωτήσεις ανάπτυξης

1. Ποιο είναι το περιεχόμενο του διαχωρισμού μεταξύ του Εγώ και του Άλλου και σε ποιους τομείς αναφέρεται;
2. Ποιες ιδιότητες διακρίνουν τη σχέση του Εγώ με το Άλλο και τι ονομάζεται αλλοτρίωση;
3. Ποια είναι τα αίτια της αλλοτρίωσης κατά τις κοινωνικές επιστήμες;
4. Σύμφωνα με την Εκκλησία, ποια είναι η κύρια αιτία της αλλοτρίωσης; Να αναφέρετε τις συνέπειές της.
5. Με ποιον τρόπο η Εκκλησία θεραπεύει την αλλοτρίωση; Ποια είναι η διαφορά μεταξύ της αλλοτρίωσης και της καλής αλλοίωσης στη χριστιανική θεολογία;
6. Πώς παρουσιάζει την αλλοτρίωση και την «καλή αλλοίωση» η παράδοση των Πατέρων της Εκκλησίας;
7. Η αλλοτρίωση αντιμετωπίζεται στην ορθόδοξη θεολογία με την ανθρωπολογία του προσώπου. Ποιο είναι το περιεχόμενο αυτής της ανθρωπολογίας και τι σημαίνει για τον κάθε άνθρωπο;
8. Η ανθρωπολογία του προσώπου έχει επηρεάσει την ελληνική λογοτεχνική παράδοση. Γιατί συμβαίνει αυτό; Γνωρίζετε παραδείγματα που να αποδεικνύουν την παραπάνω άποψη;
9. Ποια είναι η διαφορά μεταξύ της άποψης του Σαρτρ: *«οι άλλοι είναι η κόλασή μου»*, και του Μακάριου του Αιγυπτίου *«ότι κόλαση είναι το μαρτύριο του να μην μπορείς να αγαπάς»*; Πώς εξηγεί την αλλοτρίωση η κάθε άποψη και ποια βρίσκεται κοντά στις προσδοκίες σας;

1.2. Ερωτήσεις σύντομης απάντησης

1. Να δείξετε το περιεχόμενο των δύο μερών της πραγματικότητας: του Εγώ και του Άλλου.
2. Ποιους τομείς γνωρίζετε, στους οποίους υπάρχει η διαφορά μεταξύ του Εγώ και του Άλλου;
3. Πώς αντιλαμβάνεστε ότι ο Θεός είναι το εντελώς Άλλο από το Εγώ του ανθρώπου;
4. Ποιες ιδιότητες διακρίνουν τη σχέση του Εγώ με το Άλλο;
5. Να ορίσετε και να δείξετε το βάθος της αλλοτρίωσης.
6. Μπορείτε να αναφέρετε επιγραμματικά πέντε αιτίες της αλλοτρίωσης κατά τις κοινωνικές επιστήμες;
7. Ποια είναι η πρωτογενής και ποιες οι δευτερογενείς αιτίες της αλλοτρίωσης, κατά την Εκκλησία;
8. Να καταγράψετε τις συνέπειες της αλλοτρίωσης στην καθημερινή ζωή.
9. Πώς θεραπεύεται η αλλοτρίωση με το μυστήριο της θείας ευχαριστίας στην Εκκλησία;
10. Πώς με τη συμμετοχή στη «θεία κοινωνία» δίνεται απάντηση στην αλλοίωση που έχει υποστεί ο αλλοτριωμένος άνθρωπος;
11. Γιατί η χριστιανική θεολογία ονόμασε τη θεία ευχαριστία «φάρμακο αθανασίας»;
12. Ποιο είναι το περιεχόμενο της «καλής αλλοίωσης» του ανθρώπου κατά την παράδοση της Εκκλησίας;
13. Με ποιες εικόνες παρουσιάζεται η κόλαση στο Ρωμαιοκαθολικισμό και γιατί απορρίπτεται από την Πατερική παράδοση της Εκκλησίας;
14. Πώς περιγράφεται η κόλαση στην Πατερική παράδοση της Εκκλησίας;
15. Ποιο είναι το κοινό στοιχείο μεταξύ ατόμου και προσώπου στην ανθρωπολογία του προσώπου της ορθόδοξης θεολογίας;
16. Ποια είναι η κυριότερη διαφορά μεταξύ προσώπου και ατόμου στην ορθόδοξη θεολογία;
17. Τι σημαίνει ότι ο άνθρωπος γεννιέται άτομο και γίνεται πρόσωπο;
18. Η ελληνική λογοτεχνική παράδοση έχει διαποτιστεί από την ορθόδοξη θεολογία της ανθρωπολογίας του προσώπου. Μπορείτε να αναφέρετε ένα παράδειγμα;

1.3. Συνδυασμός ερωτήσεων ανάπτυξης και σύντομης απάντησης

1. Συνήθως η πραγματικότητα διαχωρίζεται σε δυο μέρη: το Εγώ και το Άλλο.

- α. Ποιο είναι το περιεχόμενο του καθενός από τα δυο αυτά μέρη;
  - β. Γιατί η Θεός είναι το εντελώς Άλλο;
2. Η αλλοτρίωση αποτελεί ένα από τα κυριότερα χαρακτηριστικά της εποχής μας.
- α. Πώς ορίζεται η αλλοτρίωση;
  - β. Ποια είναι η άποψη του Σαρτρ για τη σύγχρονη κοινωνία και τον πολιτισμό;
  - γ. Ποιες είναι οι συνέπειες της αλλοτρίωσης στην καθημερινή ζωή;
3. Σύμφωνα με τη διδασκαλία της Εκκλησίας η αλλοτρίωση αποτελεί ένα φαινόμενο, του οποίου η αιτία πρέπει να αναζητηθεί στη στάση που τηρεί ο άνθρωπος.
- α. Ποια είναι η πρωτογενής αιτία της αλλοτρίωσης;
  - β. Μπορείτε να αναφέρετε μερικές από τις δευτερογενείς αιτίες του φαινομένου αυτού;
4. Η Εκκλησία, έχοντας επίγνωση του προβλήματος της αλλοτρίωσης, αποσκοπεί στην αναίρεσή της με την «καλή αλλοίωση» του ανθρώπου.
- α. Με ποιο μυστήριο της Εκκλησίας επιτυγχάνεται αυτή η αλλοίωση;
  - β. Πώς με τη συμμετοχή στη «θεία κοινωνία» αναιρείται η αλλοτρίωση του ανθρώπου;
5. Η κόλαση είναι ένας τρόπος ζωής και όχι γεωγραφικός τόπος τιμωρίας των ανθρώπων.
- α. Πώς περιγράφεται η κόλαση στην Πατερική παράδοση της Εκκλησίας;
  - β. Ποιες αντιλήψεις επικρατούν στον πολύ κόσμο για την κόλαση και από πού έχουν επηρεαστεί;
6. Κατά την ορθόδοξη θεολογία, ο άνθρωπος γεννιέται άτομο και γίνεται πρόσωπο.
- α. Ποιο είναι το περιεχόμενο των όρων άτομο και πρόσωπο;
  - β. Τι σημαίνει ότι ο άνθρωπος από άτομο γίνεται πρόσωπο;
7. Ο ποιητής Οδυσσέας Ελύτης γράφει: *«Το καίριο στη ζωή αυτή κείται πέραν του ατόμου. Με τη διαφορά ότι, αν δεν ολοκληρωθεί κανείς σαν άτομο -κι όλα συνωμοτούν στην εποχή μας γι' αυτό- αδυνατεί να το υπερβεί»*, (*Τα δημόσια και τα ιδιωτικά*, Αθήνα, εκδ. Ίκαρος 1990, σελ.11).

- α. Σε ποιο φαινόμενο των καιρών μας αναφέρεται ο ποιητής και πώς ζητάει να ξεπεραστεί;
- β. Ποια είναι η άποψη του Μακρυγιάννη, στο τέλος των «Απομνημονευμάτων» του, για το ίδιο πρόβλημα;

1.4. Ερωτήσεις κλειστού ή αντικειμενικού τύπου

α) Ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής

Να βάλετε σε κύκλο τη σωστή απάντηση.

1. Η αλλοτρίωση αποτελεί κύριο χαρακτηριστικό της εποχής μας, γιατί:
  - α. όλοι οι άνθρωποι έχουν γίνει άθεοι
  - β. ο ίδιος ο πολιτισμός μας την έχει ως στόχο του
  - γ. ο άνθρωπος αποξενώθηκε από τον Εαυτό του, το βαθύτερο Εγώ του
2. Πρωτογενής αιτία της αλλοτρίωσης, κατά την Εκκλησία, είναι:
  - α. η αμαρτία και η διακοπή της σχέσης του ανθρώπου με το Θεό και το συνάνθρωπό του
  - β. οι κοινωνικές συνθήκες και προβλήματα της καθημερινότητας
  - γ. η ανάπτυξη του τεχνικού πολιτισμού
3. Στη θεία ευχαριστία, το θεμελιώδες μυστήριο της Εκκλησίας, επέρχεται η «καλή αλλοίωση» και η θεραπεία από την αλλοτρίωση, γιατί:
  - α. αποδεικνύεται η πίστη του ανθρώπου προς το Θεό
  - β. ο άνθρωπος γίνεται ένα με το θείο και το ανθρώπινο
  - γ. ανακαλύπτεται το κακό του κόσμου και το καλό του Εγώ
4. Κόλαση, κατά την πατερική παράδοση, σημαίνει:
  - α. τόπος φοβερής τιμωρίας των αμαρτωλών
  - β. τρόπος ζωής χωρίς επικοινωνία και αγάπη
  - γ. ότι οι άλλοι άνθρωποι είναι οι εχθροί μας
5. Ο άνθρωπος γεννιέται άτομο και γίνεται πρόσωπο. Αυτό σημαίνει ότι:
  - α. οι όροι δεν έχουν καμιά διαφορά
  - β. καθένας γεννιέται ως άτομο και αναγεννιέται ως πρόσωπο στην Εκκλησία
  - γ. οι όροι δεν έχουν κανένα κοινό στοιχείο και διαιρούν τους ανθρώπους σε άτομα και πρόσωπα

β) Ερωτήσεις διάταξης

Η αλλοτρίωση, κατά την Εκκλησία, είναι πνευματικό φαινόμενο που έχει πρωτογενή και δευτερογενείς αιτίες. Να ταξινομήσετε αξιολογικά τις αιτίες της αλλοτρίωσης, σύμφωνα με την ορθόδοξη θεολογία.

Λανθασμένη σειρά	Σωστή σειρά
α) άρση επικοινωνίας με το συνάνθρωπο	α) .....
β) κοινωνικές συνθήκες και αίτια	β) .....
γ) αμαρτία στις ποικίλες διαστάσεις της	γ) .....
δ) διακοπή της σχέσης ανθρώπου με το Θεό	δ) .....

γ) *Ερωτήσεις αντιστοίχισης ή σύζευξης*

Να ενώσετε με μια γραμμή τα στοιχεία της στήλης Α με τα στοιχεία της στήλης Β. (Σε κάθε στοιχείο της στήλης Α αντιστοιχεί ένα μόνο στοιχείο της στήλης Β)

A	B
αλλοτρίωση	ιδιότητες στη σχέση Εγώ και Άλλου
αμαρτία	πρωτογενής αιτία αλλοτρίωσης
«θεία κοινωνία»	μαρτύριο του να μην μπορεί κανείς να αγαπάει
κόλαση	«καλή αλλοίωση»
«σώος» άνθρωπος	ακέραιος και πλήρης άνθρωπος
διαφορά και αναφορά	αποξένωση από το βαθύτερο Εγώ μας
	αυτοθυσία
	ανθρωπισμός

δ) *Ερωτήσεις συμπλήρωσης κενού*

Να συμπληρώσετε τα κενά του αποσπάσματος που ακολουθεί, βάζοντας στην κατάλληλη θέση τις παρακάτω λέξεις:

1. *θραύσματα, ολόκληρος, θεία ευχαριστία, ενσαρκώνεται, αλλοτριώνεται, «φάρμακο αθανασίας», αλλοίωση, «σώος», συμμετοχή*

Η πρώτη χριστιανική θεολογία ονόμασε τη .....
 «.....», εννοώντας ότι δια της θείας κοινωνίας
 ..... (πραγματοποιείται) η ανθρώπινη κοινωνία ως επι-
 κοινωνία και ..... Αντί για την αλλοτρίωση επισυμβαίνει η
 .....: το Εγώ γίνεται ένα με το Άλλο του, αλλοιώνεται αντί να

..... Έτσι μόνο σώζεται ο άνθρωπος, δηλαδή γίνεται
 ....., που θα πει ....., ακέραιος, ατόφιος, χωρίς
 κομματιάσματα, ..., αποσπάσματα και τεμαχίσματα,
 διχόνοιες και διαζύγια, χωρισμούς και σχιζοφρένειες.

2. *αμαρτία, αλλοτρίωση, στάση ζωής, πνευματικό, συνάνθρωπο, διακοπή,
 αναπροσανατολισμό, κοινωνικά, δευτερογενώς, πρωτογενής*

Σύμφωνα με τη διδασκαλία και την άποψη της Εκκλησίας η .....
 είναι φαινόμενο του οποίου η ..... αιτία πρέπει να αναζητηθεί
 στη ..... που τηρεί ο άνθρωπος. Είναι φαινόμενο
 ..... με κύρια αιτία την ..... στις ποικίλες της
 διαστάσεις, τη ..... της σχέσης με το Θεό και τον
 ..... κι επομένως η άρση του απαιτεί τον πνευματικό
 ..... του στη σχέση με το Άλλο (Θεό, άνθρωπο) και
 επομένως και τον εαυτό του. Οι κοινωνικές συνθήκες και τα .....
 αίτια ακολουθούν ..... συντελώντας στην ολοκλήρωση της
 αλλοτρίωσης.

ε) *Ερωτήσεις διαζευκτικής απάντησης ή του τύπου “σωστό-λάθος”*

Χαρακτηρίστε τις παρακάτω προτάσεις ως σωστές ή λανθασμένες, βάζοντας
 σε κύκλο το αντίστοιχο γράμμα (Σ για το σωστό, Λ για το λάθος).

1. Η διαφορά και η αναφορά αποτελούν δυο ιδιότητες που διακρίνουν τη σχέση του Εγώ με το Άλλο.	Σ	Λ
2. Η αλλοτρίωση ορίζεται ως απομάκρυνση του ανθρώπου από τα ένστικτα και τα συμπλέγματά του..	Σ	Λ
3. Πρωτογενής αιτία της αλλοτρίωσης, κατά την Εκκλησία, είναι η αμαρτία στις ποικίλες της διαστάσεις.	Σ	Λ
4. Οι νόμοι και οι κοινωνικοί κανόνες αναιρούν την αλλοτρίωση ως πολιτισμικά προϊόντα.	Σ	Λ
5. Με τη «θεία κοινωνία» ο χριστιανός βγαίνει από τον αλλοτριωμένο του Εγώ και επι-κοινωνεί με το Θεό και το συνάνθρωπό του.	Σ	Λ
6. Η κόλαση αποτελεί τόπο βασάνων και πόνου, τιμωρίας με βασανιστήρια για τους αμαρτωλούς.	Σ	Λ

7. Μια κοινωνία, χωρίς πραγματική ανθρώπινη επικοινωνία, είναι μια αληθινή κόλαση.	Σ	Λ
8. Το πρόσωπο και το άτομο, ως όροι, δεν έχουν καμιά διαφορά, ταυτίζονται.	Σ	Λ

1.5. Συνδυασμός ερωτήσεων αντικειμενικού τύπου και ανοικτής απάντησης

Βάλτε σε κύκλο το γράμμα που αντιστοιχεί στη σωστή απάντηση και αιτιολογήστε σύντομα την επιλογή σας.

1. Η αλλοτρίωση, σύμφωνα με τη διδασκαλία της Εκκλησίας, είναι φαινόμενο με μια πρωτογενή και συγκεκριμένες δευτερογενείς αιτίες.	Σ	Λ
2. Η χριστιανική θεολογία ονόμασε τη θεία ευχαριστία «φάρμακο αθανασίας», γιατί με τη θεία κοινωνία πραγματοποιείται η ανθρώπινη κοινωνία ως επικοινωνία.	Σ	Λ
3. Η κόλαση αποτελεί τον τόπο της φωτιάς και των βασανιστηρίων και όχι έναν τρόπο ζωής χωρίς αγάπη και αληθινή ανθρώπινη επικοινωνία.	Σ	Λ
4. Η καταληκτική θέση του Μακρυγιάννη στα «Απομνημονεύματά» του: «είμαστε εις το 'εμείς' κι όχι εις το 'εγώ'», είναι διαποτισμένη από το ορθόδοξο εκκλησιαστικό ήθος.	Σ	Λ

2. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΣΠΙΤΙ

1. Να συζητηθούν στην τάξη ή να αναλάβουν μαθητές να παρουσιάσουν με συντομία τα κεντρικά νοήματα, αφού τους δοθούν και διαβάσουν ολοκληρωμένα τα δοκίμια, των παρακάτω κειμένων:

- «...Υπάρχει αλλοτρίωση κάθε φορά που ο άνθρωπος χρησιμοποιείται ως μέσο, για να επιτευχθεί κάποιος σκοπός που δεν τον αποτελεί ο ίδιος ο άνθρωπος, αλλά κάποιο είδωλο, που μπορεί να είναι άλλοτε τα ένα, άλλοτε το άλλο: το χρήμα, η επιτυχία, η εξουσία, η δράση, η παραγωγικότητα και πάει λέγοντας...». (Alberto Moravia *Περιοδικό Ευθύνη*, τευχ. 75, σελ. 139).
- «...(Αλλοτρίωση) σημαίνει και τούτο: απώλεια ταυτότητας. Ν' ανακαλύπτεις και να διαπιστώνεις πως δεν υπάρχουν εσύ, πως είσαι ένας ανάμεσα στους πολλούς. Να βυθίζεσαι, ολοένα και περισσότερο, μέσα στην ανωνυμία του πλήθους, να νιώθεις την κάθε στιγμή πως σε οικειοποιούνται οι άλλοι. Και δεν οικειοποιούνται μόνο το μόχθο σου, οικειοποιούνται, κατά φυσική συνέπεια, και την προσωπική σου ζωή. Μπαίνουν στα άδύτα των αδύτων σου και, είτε ηθελημένα είτε αθέλητα, είτε συνειδητά είτε ασυνειδητά, υπαγορεύουν το δικό τους νόμο. Βρισκόμαστε σε μια τρομερή εποχή υπεζούσιου. Είμαστε όλοι εξαρτημένοι. Γλιτώνουμε από τη μια εξάρτηση, πέφτουμε στην άλλη. Θα μπορούσε να υποστηρίξει κανείς πως έχουν συνωμοτήσει τα πάντα, για ν' αποπροσωποποιήσουν τον άνθρωπο...». (Ι.Μ. Παναγιωτόπουλος *Οι σκληροί καιροί*, εκδ. Φίλων, Αθήνα 1978, σελ.127).
- «...Η αλλοτρίωση, στην ουσία πρόκειται για ένα χωρισμό ανάμεσα σε πράγματα ή καταστάσεις που οντολογικώς «έπρεπε» να ήταν ενωμένα... Ο χωρισμός πρέπει να νοηθεί: α) ως διάσταση των πριν ενωμένων ή αυτών που θα καταλήξουν στην ένωση. β) ως αποχωρισμός από την ουσία και πτώση στο μη ουσιαστικό, στο ψευδές. γ) ως οντολογικός χωρισμός υποκειμένου και αντικειμένου. δ) ως αδιάλειπτη ματαίωση πραγματοποίησης της ουσίας. Από τις παραπάνω σημασίες του ορισμού προκύπτουν οι συγγενείς όροι: αλλοτρίωση, αποξένωση, έκπτωση, αμαρτία, εξαντικειμενίκευση, ζενιτεία, πλάνη, ενοχή, προδοσία, απιστία, ασωτεία (υιού), λησμονιά (του όντος) κτλ...» (Χ. Μαλεβίτσης, *Περιοδικό Ευθύνη*, τευχ. 72. σελ. 611).

2. Να μοιραστούν στην τάξη και να συζητηθεί με τους μαθητές, σε συνδυασμό με τις θέσεις της διδακτικής ενότητας, τα εξής κείμενα:
  - E. Fromm, *Η υγιής κοινωνία*, εκδ. Μπουκουμάνη, Αθήνα 1973, σελ.157-159 (Αλλοτρίωση σημαίνει ειδωλολατρία). P. Tillich *Περιοδικό Ευθύνη*, τευχ. 72, σελ. 684-85. (Αλλοτρίωση σημαίνει ότι ανήκει κάποιος σ' αυτό από το οποίο αλλοτριώνεται).
  - Κ. Τσιρόπουλος, *Περιοδικό Ευθύνη*, τεύχος 4 (Αλλοτρίωση και ηθική ευθύνη του ατόμου).
  - Κ. Γιάσπερς, *Εισαγωγή στη φιλοσοφία*, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα, σελ. 51-54, 93 (“Εποχή των μαζών”. “Φιλοσοφικό πιστεύω” του Κ. Γιάσπερς).
  - Χ. Μαλεβίτση, *Η τραγωδία της ιστορίας*, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα 1980, σελ. 60-79 (Λησμονιά του Θεού).
  - Χ. Μαλεβίτση, *Η ζωή και το πνεύμα*, εκδ. Παρουσία, Αθήνα 1997, σελ. 34-38 (Πίστη στο πρόσωπο).
3. Από το βιβλίο του Φ. Κόντογλου, *Μυστικά Άνθη*, εκδ. Αστήρ, Αθήνα 1977, σελ. 308-10, να δοθεί για μια σύντομη επεξεργασία το κείμενο: «Ο άρχων Μαμωνάς. Και η ιστορία του τρελλού νερού».
4. Να προταθεί από τον καθηγητή στους μαθητές να γράψουν τις σκέψεις τους σ' ένα σύντομο δοκίμιο 400 λέξεων σχετικά με την αλλοτρίωση στη σύγχρονη εποχή, με αφορμή το εξής απόσπασμα: «*Ο Οδυσσεύς και οι σύντροφοί του ήταν αποξενωμένοι από την πατρίδα τους, από την ουσία τους. Πολλές ενάντιες δυνάμεις αγωνίζονταν να διατηρήσουν αυτό το χωρισμό. Γύριζαν στον κόσμο ξένοι. Όμως το ε γνώριζαν. Γι' αυτό αγωνίζονταν να επιστρέψουν στην (περι)ουσία τους. Στο παλάτι, ωστόσο της Κίρκης, τους συντρόφους του Οδυσσέα τους κατέλαβε η πλήρης, η ασυνειδητοποιήτη, αλλοτρίωση. Κατάνησαν ολοτελώς ξένοι στους παλιούς εαυτούς τους. Γι' αυτό δεν ετίθετο θέμα επιστροφής. Έγιναν γουρούνια, κάτω από την ακαταδάμαστη αλλοτριωτική ισχύ της μάγισσας. Άμα γίνεις ολοτελώς αλλότριος, παύεις πλέον να είσαι άνθρωπος...» (Χ. Μαλεβίτση, *Περιοδικό Ευθύνη*, τεύχ. 72, σελ. 611).*
5. Να συζητηθεί στη τάξη αναλυτικά η σημασία της πρωτογενούς αλλοτρίωσης του ανθρώπου κατά τη θεολογία. Να επισημανθούν οι συνέπειές της που συνιστούν τις μορφές της δευτερογενούς αλλοτρίωσης. Να προσεχτούν τα

εξής σημεία: ευθύνη του ανθρώπου, τραγικές όψεις της αλλοτρίωσης, Θ. Ευχαριστία και ένωση των ανθρώπων με το Θεό και μεταξύ τους, προέκταση του γεγονότος της Θ. Ευχαριστίας στην καθημερινή ζωή με παραδείγματα.

3. ΣΥΝΘΕΤΙΚΕΣ - ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Να αναλάβουν μαθητές την παρουσίαση του περιεχομένου των εξής σελίδων από τα παρακάτω θεολογικά βιβλία, χωρίς να αποκλείεται να παρουσιάσουν και το σύνολο του κάθε βιβλίου:
  - Χ. Γιανναρά, *Η ελευθερία του ήθους*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1979, σελ. 32, 40-46, 107-113, 281-286.
  - Α. Schmemmann, *Για να ζήσει ο κόσμος*, εκδ. Δόμος, Αθήνα 1987, σελ.13-67.
  - Π. Νέλλα, *Ζώνον Θεούμενον*, εκδ. Αρμός, Αθήνα 1995.
  - π. Φιλόθεου Φάρου, *Η απόγνωση της Δύσεως και η ελπίδα της Ανατολής*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 1982, σελ.35,52,57,73.
  - Λ. Γκεμερέυ, *Η δύση της Δύσης (η απομυθοποίηση της Ευρώπης και ο ελληνισμός)*, εκδ. Παπαζήση, Αθήνα. Να γίνει ελεύθερη επιλογή ή ομαδική εργασία σ' ολόκληρο το βιβλίο.
  - Ν. Ματσούκα, *Κόσμος-Άνθρωπος-Κοινωνία κατά τον Μάξιμο Ομολογητή*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1980, σελ 99-128.
2. Με ευθύνη του καθηγητή να δοθεί η ευκαιρία σε μαθητές να παρουσιάσουν επιλεκτικά το περιεχόμενο, που αναφέρεται στο σύγχρονο άνθρωπο και την αλλοτρίωσή του, από τα εξής βιβλία:
  - Ιερ. Χριστόδουλου Αγορείτου, *Ο Γέρον Παΐσιος, Άγιον Όρος 1994* (π.χ. σελ. 99-121, 237-260).
  - Κλείτου Ιωαννίδη, *Ο Γέρον Πορφύριος*, εκδ. Ι. γυναικείου ησυχαστηρίου Η Μεταμόρφωση του Σωτήρος, Αθήνα 1993 (π.χ. σελ. 291-294).
  - Γεροντικών, εκδ. Β. Ρηγόπουλου, Θεσ/νίκη 1969 (π.χ. σελ. 327-336, 343, 352-364).
  - Φ. Κόντογλου, *Μυστικά Άνθη*, εκδ. Αστήρ, Αθήνα 1977.
  - Ι. Ζηζιούλα, *Από το προσωπίον εις το πρόσωπον*, Θεσ/νίκη 1977, σελ. 287-323.

- Ι. Ζηζιούλα, *Από το προσωπείο στο πρόσωπο*, περ. *Τνδικτος*, τευχ. 9/1998, σελ. 127-144.
3. Να συγκεντρωθούν και να καταγραφούν παραδείγματα αλλοτριωτικής συμπεριφοράς από τη σύγχρονη κοινωνική ζωή, π.χ. στην εργασία, στις προσωπικές σχέσεις, στις επιδιώξεις του ατόμου, στην ψυχαγωγία. Η συλλογή αυτών των παραδειγμάτων-περιστατικών μπορεί να αποτελέσει μια συνθετική εργασία, στην οποία θα αιτιολογούνται, θα αξιολογούνται και θα χαρακτηρίζονται. Τα αποτελέσματα αυτής της εργασίας μπορούν να παρουσιαστούν σε περιοδικό του Σχολείου ή και να εκτεθούν προς συζήτηση ως μια ενότητα σε μια σχολική πολιτιστική εβδομάδα στο τέλος της σχολικής χρονιάς.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 23

Ο άνθρωπος στις χαρές και στις λύπες της ζωής

1. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ

1.1. Ερωτήσεις ανάπτυξης

1. Πώς αντιμετωπίζεται ο πόνος στην ανατολική ορθόδοξη παράδοση; Ποια είναι και ποια πρέπει να είναι η στάση των νέων ανθρώπων μπροστά στη ζωή;
2. Ποιο είναι το περιεχόμενο του ανθρώπινου βίου κατά τον Μάξιμο τον Ομολογητή; Γιατί το ονόμασε μ' αυτόν τον τρόπο; Ποιες άλλες ανάλογες έννοιες χρησιμοποιεί η Εκκλησία;
3. Ο Χριστιανισμός προτείνει ως στάση ζωής τον «τραγικό ρεαλισμό». Ποιο είναι το περιεχόμενο αυτής της στάσης ζωής; Πώς διατύπωσαν αυτή την αλήθεια ο Ντοστογιέφσκι και ο Νικόλαος Μπερντιάεφ;
4. Ο συμβιβασμός με την καθημερινότητα είναι μια από τις λύσεις στην αντιμετώπιση του πόνου στη ζωή. Γιατί καταφεύγουν πολλοί σ' αυτήν τη στάση ζωής, αλλά και γιατί η Εκκλησία την αποδοκιμάζει;
5. Η αποφυγή της πραγματικότητας αποτελεί μια ακραία λύση για τον άνθρωπο στην προσπάθειά του να αντιμετωπίσει τον πόνο στη ζωή. Ποιο είναι το περιεχόμενο αυτής της λύσης που δίνουν κάποιοι στα προβλήματά τους; Γιατί η Εκκλησία την αποδοκιμάζει;
6. Ποια είναι η θετική και συγκεκριμένη πρόταση της Εκκλησίας προς τον άνθρωπο κάθε εποχής στην προσπάθειά του να ζήσει όπως του αξίζει;
7. Γιατί ο Θεάνθρωπος και οι άγιοι της Εκκλησίας είναι οι σύντροφοι του ανθρώπου στον αγώνα του στη ζωή; Πότε θα δικαιωθεί ο αγώνας ενάντια στο κακό και με ποιον τρόπο;
8. Ποια είναι η δύναμη του χριστιανού στην αντιμετώπιση του πόνου και των δοκιμασιών και ποιο το περιεχόμενό της;

1.2. Ερωτήσεις σύντομης απάντησης

1. Ποια είναι η στάση της ορθόδοξης παράδοσης απέναντι στη ζωή και τον πόνο;
2. Είναι ορθός ο τρόπος που βλέπουν οι νέοι τη ζωή; Τι άλλο πρέπει να προστεθεί σ' αυτήν τη στάση τους;
3. Πώς μετέγραψαν την αρχή του Ντεκάρτ: «σκέπτομαι άρα υπάρχω», ο Ντοστογιέφσκι και ο Μπερντιάεφ;
4. Από τι αποτελείται ο ανθρώπινος βίος, κατά τον Μάξιμο τον Ομολογητή;
5. Τι ονομάζεται «χαρμολύπη» στην εκκλησιαστική γλώσσα; Ποια άλλη ανάλογη ονομασία χρησιμοποιεί η Εκκλησία;
6. Ποιο είναι το περιεχόμενο του «τραγικού ρεαλισμού» που προτείνει η Εκκλησία ως στάση ζωής;
7. Ποιες λύσεις έχει βρει ο άνθρωπος για να αντιμετωπίσει τον πόνο στη ζωή; Ποια είναι η στάση της Εκκλησίας απέναντί τους;
8. Γιατί πολλοί άνθρωποι συμβιβάζονται με την καθημερινότητα για να αποφύγουν τον πόνο στη ζωή τους;
9. Για ποιο λόγο η Εκκλησία απορρίπτει το συμβιβασμό με την καθημερινότητα ως λύση απέναντι στα προβλήματα της ζωής;
10. Γιατί υιοθετείται από μερικούς ανθρώπους η φυγή από την πραγματικότητα ως λύση απέναντι στα προβλήματά τους;
11. Για ποιους λόγους η Εκκλησία αποδοκιμάζει τη φυγή από την πραγματικότητα ως τρόπο αντιμετώπισης των προβλημάτων από τον άνθρωπο;
12. Ποιο είναι η πρόταση της Εκκλησίας προς τον κάθε άνθρωπο που αντιμετωπίζει προβλήματα στη ζωή του;
13. Με ποιο παράδειγμα στηρίζει την πίστη του ανθρώπου στον αγώνα του ενάντια στα προβλήματά του και στο κακό;
14. Ποιοι είναι οι σύντροφοι του ανθρώπου στον αγώνα του εναντίον του πόνου και των προβλημάτων στη ζωή του και γιατί;
15. Πότε θα δικαιωθεί ο αγώνας του χριστιανού κατά του κακού και με ποιον τρόπο;
16. Γιατί ο χριστιανός πρέπει να έχει υπομονή και ελπίδα μέσα στις δυσκολίες της ζωής του;

1.3. Συνδυασμός ερωτήσεων ανάπτυξης και σύντομης απάντησης

1. Ο Μάξιμος ο ομολογητής τόνισε: *«Δεν μπορεί ποτέ να υπάρχει ηδονή χωρίς οδύνη»*.
  - α. Ποια αλήθεια ζωής μας διδάσκει αυτή η πατερική θέση;
  - β. Ποιους άλλους αντίστοιχους όρους χρησιμοποιεί η Εκκλησία;
  - γ. Ποια είναι η στάση της ορθόδοξης παράδοσης απέναντι στον πόνο μέσα στη ζωή;
2. Αντί για την απελπισία, προβάλλεται από την Εκκλησία η ελπίδα και προτείνεται ως στάση ζωής ο «τραγικός ρεαλισμός».
  - α. Ποιο είναι το περιεχόμενο αυτής της στάσης ζωής, που προτείνει η Εκκλησία;
  - β. Πώς διασκεύασαν την αρχή του Ντεκάρτ: «σκέπτομαι άρα υπάρχω», ο Ντοστογιέφσκι και ο Μπερντιάεφ;
3. Ο συμβιβασμός με την καθημερινότητα και η φυγή από την πραγματικότητα, αποτελούν τις δυο ακραίες λύσεις του ανθρώπου για να αντιμετωπίσει τα προβλήματα της ζωής του.
  - α. Γιατί απορρίπτονται αυτές οι επιλογές ζωής από την Εκκλησία;
  - β. Σε ποιες επικίνδυνες λύσεις μπορεί να οδηγήσει η τάση του ανθρώπου να φεύγει από την πραγματικότητα;
4. Ο Χριστιανισμός δεν δέχεται καμιά ηττοπάθεια και μοιρολατρία. Αρνείται ρητά κάθε συμβιβασμό με την πραγματικότητα ή και φυγή από αυτήν.
  - α. Ποια είναι η θετική πρόταση της Εκκλησίας που αντιστρέφει τις προηγούμενες στάσεις ζωής;
  - β. Ποιο είναι το παράδειγμα, που προβάλλει ως πρότυπο ζωής για κάθε χριστιανό;
5. Ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος, γράφει ότι *«η τιμή του μάρτυρα είναι η μίμηση του μάρτυρα»*.
  - α. Γιατί οι άγιοι της Εκκλησίας είναι οι σύντροφοι του ανθρώπου στον αγώνα του εναντίον του κακού;
  - β. Πότε και με ποιον τρόπο θα δικαιωθεί ο αγώνας του χριστιανού ενάντια στο κακό;

1.4. Ερωτήσεις κλειστού ή αντικειμενικού τύπου

α) Ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής

Να βάλετε σε κύκλο τη σωστή απάντηση.

1. Κατά τον Μάξιμο τον Ομολογητή: «Δεν μπορεί να υπάρχει ηδονή χωρίς οδύνη», σημαίνει ότι:
  - α. ηδονή και οδύνη ταυτίζονται
  - β. πόνος και χαρά συμπορεύονται στη ζωή
  - γ. η μια ή η άλλη αρχή αρκούν για να ερμηνεύσουν τη ζωή του ανθρώπου
2. Ο «τραγικός ρεαλισμός» ως πρόταση για στάση ζωής από την Εκκλησία σημαίνει:
  - α. γνώση του πόνου στη ζωή και με σοβαρότητα υπέρβασή του
  - β. αποδοχή της κυριαρχίας του πόνου στη ζωή του ανθρώπου
  - γ. πίστη ότι στη ζωή δεν υπάρχει πόνος παρά μόνον ελπίδα και χαρά.
3. Η Εκκλησία προτείνει την αντίσταση στο κακό με τους εξής τρόπους
  - α. ηττοπάθεια και μοιρολατρία
  - β. αγώνα για την αλλαγή του Εγώ, του κόσμου και του ανθρώπου
  - γ. οργάνωση σε μαζικά θρησκευτικά κινήματα
4. Για να αντιμετωπίσει τα προβλήματά του ο άνθρωπος πρέπει να καταφύγει στην εξής ορθή λύση:
  - α. συμβιβασμός με την καθημερινότητα
  - β. αποφυγή της πραγματικότητας
  - γ. αντίσταση στη μοιρολατρία και την ηττοπάθεια με τον αγώνα για την αλλαγή του εαυτού του και του κόσμου
5. Οι μάρτυρες της Εκκλησίας τιμώνται ως άγιοι και προτείνονται ως πρότυπα:
  - α. εξαιτίας του αγωνιστικού τους ήθους και της ζωής τους
  - β. γιατί είναι οι πρόδρομοι του σύγχρονου πολιτισμού
  - γ. γιατί η τιμή τους αποφασίστηκε από τους προηγούμενους χριστιανούς

β) Ερωτήσεις αντιστοίχισης ή σύζευξης

Να ενώσετε με μια γραμμή τα στοιχεία της στήλης Α με τα στοιχεία της στήλης Β. (Σε κάθε στοιχείο της στήλης Α αντιστοιχεί ένα μόνο στοιχείο της στήλης Β)

A	B
Θεάνθρωπος «τραγικός ρεαλισμός»	πόνος και χαρά συνυπάρχουν στη ζωή γνώση του πόνου και της πραγματικότητας στη ζωή
χαρμολύπη	σύντροφος στο πάθος και τον πόνο του ανθρώπου
ηττοπάθεια	μίμηση αγωνιστικού τους ήθους και ζωής τους
μοιρολατρία τιμή μαρτύρων	συμβιβασμός με την καθημερινότητα φυγή από την πραγματικότητα σκέπτομαι άρα υπάρχω νεοθρησκευτικές λατρείες

γ) Ερωτήσεις συμπλήρωσης κενού

Να συμπληρώσετε τα κενά του αποσπάσματος που ακολουθεί, βάζοντας στην κατάλληλη θέση τις παρακάτω λέξεις:

1. *αγωνιστικό, αρνείται, θετική, πραγματικότητα,
κακό, εαυτό, μοιρολατρία*

Καμιά ηττοπάθεια και ..... δεν δέχεται η Εκκλησία, η οποία
..... ρητά το συμβιβασμό με τη συμβατικότητα και την
αποφυγή της ....., για να κάνει μια .....
και συγκεκριμένη πρόταση στον άνθρωπο κάθε εποχής: να αντισταθεί στο
....., να αλλάξει τον ..... του και τον κόσμο, τον
άνθρωπο και την ανθρωπότητα, τη φύση μέσα του και έξω, ολόγυρά του. Το
μήνυμα της Εκκλησίας είναι αισιόδοξα.....

2. *οδηγός, σύντροφος, Θεάνθρωπο, άγιοι, πίστη, θάνατο, «κοινωνία των αγίων», Ανάσταση, παράδειγμα, πάθος*

Κανένας μας δεν είναι πια μόνος στο ..... του, αλλά έχει ένα .....: τον ..... Χάρη στον Χριστό έχουμε όχι μόνο ένα, μα πάρα πολλούς συντρόφους στα πάθη μας: οι ..... της Εκκλησίας είναι σαν κι εμάς, με ....., δηλαδή εμπιστοσύνη, στον αρχηγό της ζωής, τον Ιησού Χριστό. Εκκλησία λέγεται και είναι η ....., η κοινότητα όσων υποφέρουν με πίστη στον Θεάνθρωπο και έτσι νίκησαν το ..... χάρη στην ..... Αλλά και το ..... των Αγίων και των μαρτύρων της Εκκλησίας είναι ..... για ανάλογες περιστάσεις στη ζωή του πιστού.

δ) Ερωτήσεις διαζευκτικής απάντησης ή του τύπου “σωστό-λάθος”

Χαρακτηρίστε τις παρακάτω προτάσεις ως σωστές ή λανθασμένες, βάζοντας σε κύκλο το αντίστοιχο γράμμα (Σ για το σωστό, Λ για το λάθος).

1. Η χριστιανική ζωή έχει «σταυραναστάσιμο» χαρακτήρα.	Σ	Λ
2. Στη ζωή συνυπάρχει ο πόνος με τη χαρά, η ηδονή με την οδύνη.	Σ	Λ
3. Το «σκέπτομαι άρα υπάρχω» του Ντεκάρτ, αποτελεί την πηγή της ορθόδοξης παράδοσης.	Σ	Λ
4. Ο «τραγικός ρεαλισμός», που προτείνει η εκκλησία, οδηγεί στην απόλυτη απαισιοδοξία.	Σ	Λ
5. Ο συμβιβασμός με την καθημερινότητα και η φυγή από την πραγματικότητα αποδοκιμάζονται από την Εκκλησία ως λύσεις απέναντι στον πόνο.	Σ	Λ
6. Η αντίσταση απέναντι στο κακό και η αλλαγή του Εγώ, του κόσμου και του ανθρώπου, συνθέτουν τη θετική πρόταση της Εκκλησίας προς τον άνθρωπο.	Σ	Λ
7. Οι μάρτυρες στο Χριστιανισμό θυσιάστηκαν μόνον για την πίστη και την προσωπική τους σωτηρία.	Σ	Λ
8. Το «πάσχω άρα υπάρχω» του Ντοστογιέφσκι απαγορεύει στους χριστιανούς να χαίρονται στη ζωή τους.	Σ	Λ

1.5. Συνδυασμός ερωτήσεων αντικειμενικού τύπου και ανοικτής απάντησης

Βάλτε σε κύκλο το γράμμα που αντιστοιχεί στη σωστή απάντηση και αιτιολογήστε σύντομα την επιλογή σας.

1. Ηδονή και οδύνη συνυπάρχουν στη ζωή του κάθε ανθρώπου. Αυτό το περιεχόμενο έχει και ο όρος «χαρμολύπη», όπως και ο χαρακτηρισμός της ζωής του χριστιανού ως «σταυραναστάσιμης». Σ Λ
.....
.....
2. Ο συμβιβασμός με τις δυσκολίες της ζωής υιοθετείται ως στάση ζωής και προτείνεται από την Εκκλησία. Σ Λ
.....
.....
3. Η ηττοπάθεια και η μοιρολατρία απορρίπτονται από την Εκκλησία, η οποία αντιπροτείνει την αντίσταση στο κακό με τον αγώνα. Σ Λ
.....
.....
4. Σύντροφοι στον ανθρώπινο πόνο και στις δυσκολίες της ζωής είναι οι μάρτυρες της Εκκλησίας και οι άγιοι. Σ Λ
.....
.....

2. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΣΠΗΤΙ

1. Με αφορμή τις θέσεις της ενότητας για τον πόνο και την αγωνία στη ζωή του ανθρώπου, αλλά και την παρουσία του Θεού σ' αυτήν, να δοθούν τα αποσπάσματα αυτών των στίχων στους μαθητές και να αναπτυχθεί ένας ανοικτός και γόνιμος διάλογος.

*«Σαν το παράπονο στη φράση 'εδώ και τώρα'
σαν το σπασμένο φαρμακείο στις δύο η ώρα
σαν το καμένο το γήπεδο σαν το αμόκ της μηχανής σου
μέσα απ' της βιτρίνας τα θρύψαλα ακούω την ψυχή σου.
Κι όπως σ' ένα τοπίο μυστικό*

αντικριστά στο κήτος

έτσι μια ευλογία που αγνοώ με κρατάει στο δικό σου το μήκος.

.....
Και στου σκοτωμένου το σφυγμό

στο φλας του ασθενοφόρου

καθρεφτίζει κάτι απ' την ηχώ

του Θεού

στο βυθό του Εωσφόρου.

Οι ρυθμοί μου λύσσαζαν μα δεν κρατούν τον ήχο

της μοναξιάς σου όταν κλαις και χτυπάς τον τοίχο

μες στις αυγής το μισόφωτο σβήνω μίλια γραμμένης ύλης

να βρεις τη σελίδα κατάλευκη να μπεις και ν' ανατείλεις.

Μ' ένα παρανάλωμα παντού

στη θεϊκή σου αλήθεια

σαν φωτογραφία ενός παιδιού

που μου λέει 'αναγνώστη βοήθεια'».

(Δ. Σαββόπουλος, Τραπεζάκια έξω, Απρίλιος 1983).

2. Να σχολιαστεί στην τάξη η παρακάτω άποψη και να εντοπιστούν οι αιτίες του πόνου και της δυστυχίας στη ζωή των ανθρώπων: «...Τον περασμένο αιώνα οι άνθρωποι μπορούσαν ακόμη να πιστεύουν πως ήταν σε κατάσταση να προβλέψουν το πεπρωμένο τους και τα ιστορικά συμβάντα. Από τότε έγινε συντριμμία ό,τι εκείνοι οι άνθρωποι είχαν δημιουργήσει. Επαναστάσεις που ξεκίνησαν στ' όνομα της ελευθερίας και της δικαιοσύνης κατάληξαν στην τυραννία και στην κόλαση....Η ιστορία, που είναι κάτι μη λογικό, ματαίωσε τις ελπίδες μας και μας εξαπάτησε. Η βιομηχανία και τα προϊόντα της μας έφεραν στο χείλος της χρεοκοπίας... Απειλούμαστε από μια κοσμική καταστροφή. Αλλά πριν να έρθει αυτή, είναι δυνατό το μίσος που φέρνει αντιμέτωπους τους λαούς και οι διαψευσμένες ελπίδες των εθνών και των κοινωνικών τάξεων να εξαφανίσουν την ύπαρξή μας πια. Ολόκληρη η ανθρωπότητα έχει συνειδητοποιήσει πως ζει υπό δυσμένεια, ή καλύτερα, πως πρέπει να ζήσει υπό τη δυσμένεια των σημερινών περιστάσεων. Οι οπαδοί αντίθετων πολιτικών ρευμάτων θα ριχτούν οι μεν εναντίον των δε και κείνοι που αρνούνται την πολιτική, επιθυμούν το τέλος της ανθρωπότητας και την αυτοκτονία των

ανθρώπων σ' έναν κόσμο σκληρότητας και βίας. Οι πάντες φοβούνται τους πάντες. «Πρέπει να γκρεμίσουμε τον κόσμο, αφού είναι γεμάτος αθλιότητα, ασκήμια και θάνατο», έλεγε ο Αντονέν Αρτώ. Κι ο Στρίνμπεργκ λιγότερο επιθετικός, έλεγε: «Εγώ δε μισώ τους ανθρώπους: τους φοβάμαι...». (Ευγένιου Ιονέσκο, περ. *Ευθύνη*, τευχ. 11, σελ. 488).

3. Να μοιραστεί στην τάξη και να διαβαστεί από τους μαθητές το δοκίμιο του Χ. Μαλεβίτση 'Ο πόνος', από το βιβλίο του: *Η ζωή και το πνεύμα*, εκδ. Παρουσία, Αθήνα 1997, σελ. 75-77. Οι απόψεις του συγγραφέα να συσχετιστούν με τις θέσεις του βιβλίου και να γίνει εκτεταμένος διάλογος μεταξύ των μαθητών.
4. Από το περιοδικό *Εξοδος*, τευχ. 4, (Χειμώνας 1990-91), να αναλάβει πρωτοβουλία ο καθηγητής να μοιραστούν στους μαθητές οι σελ. 24-25 που αναφέρονται σε αποσπάσματα από ένα προσωπικό ημερολόγιο μιας εθελόντριας στο νοσοκομείο ψυχικών νοσημάτων της Λέρου. Να γίνει συζήτηση σχετικά με τα συναισθήματά της και τον ανθρώπινο πόνο που αντιμετώπισε. Να τονιστεί η σημασία της προσφοράς του χριστιανού προς κάθε άνθρωπο που πάσχει.

3. ΣΥΝΘΕΤΙΚΕΣ - ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Να αναλάβουν μαθητές την παρουσίαση του περιεχομένου των εξής σελίδων από τα παρακάτω θεολογικά βιβλία:
  - Χ. Γιανναρά, *Η ελευθερία του ήθους*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1979, σελ. 62-65.
  - Α. Schmemmann, *Για να ζήσει ο κόσμος*, εκδ. Δόμος, Αθήνα 1987, σελ. 160-171.
  - Φ. Κόντογλου, *Μυστικά Άνθη*, εκδ. Αστήρ, Αθήνα 1977, σελ. 47-50, 60-65, 122-125, 202-205, 245-249, 265-269, 323-326. (Ιδιαίτερη προσοχή να δοθεί στα δυο τελευταία που αναφέρονται στην έννοια της χαρμολύπης).
  - π. Φιλόθεου Φάρου, *Η απόγνωση της Δύσεως και η ελπίδα της Ανατολής*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 1982, σελ. 137-182. (Να γίνει επιλογή των κειμένων από τις σελίδες αυτές, και μάλιστα εκείνων που περιέχουν το στοιχείο της ελπίδας στην ανατολική ορθόδοξη παράδοση).
  - π. Ευσέβιου Βίττη, *Ηδονή-Οδύνη*, εκδ. Ακρίτα, Αθήνα 1990/92.

2. Ομάδα μαθητών, με τη βοήθεια του καθηγητή, να αναλάβει να επεξεργαστεί από το βιβλίο του Κ. Μοσκόφ, *Η πράξη και η Σιωπή (τα όρια του έρωτα και τα όρια της ιστορίας)*, εκδ. Καστανιώτη, Αθήνα 1983, τις σελίδες 20-26, 91-113, 117-184. (Το περιεχόμενό τους αναφέρεται στους όρους ηδονή και οδύνη, σχολιάζοντας την ορθόδοξη παράδοση και ερμηνεύοντας τον Μάξιμο τον Ομολογητή).
3. Σχετικά με την αγωνία και τον πόνο του ανθρώπου, το νόημα και το περιεχόμενό τους κατά την χριστιανική άποψη μπορούν να βοηθήσουν τα εξής βιβλία, τα οποία κατά την εκτίμηση του καθηγητή είναι δυνατόν να αξιοποιηθούν από τους μαθητές:
  - Ν. Μπερντιάεφ, *Το πεπρωμένο του ανθρώπου στο σύγχρονο κόσμο*, εκδ. Πουρναρά, Θεσ/νίκη 1980.
  - S. Kierkegaard, *Φόβος και Τρόμος*, εκδ. Νεφέλη, Αθήνα 1980.
  - Κ. Γουέαρ, *Ο ορθόδοξος δρόμος*, εκδ. Επτάλοφος, Αθήνα 1984.
  - V. Lossky, *Η μυστική θεολογία της ανατολικής Εκκλησίας*, Θεσ/νίκη 1984.
  - Δ. Στανιλόαε, *Μυσταγωγία του αγίου Μαξίμου του Ομολογητού*, εκδ. Απ. Διακονία, Αθήνα 1973, σελ. 13-89.

Εξαιτίας της δυσκολίας του περιεχομένου πολλών από αυτά τα έργα, ο θεολόγος καθηγητής μπορεί να προτείνει συγκεκριμένες σελίδες προς επεξεργασία. Τα αποτελέσματα της μελέτης των μαθητών θα παρουσιαστούν στην τάξη ή και σε περιοδικό του σχολείου.

4. Να παρουσιαστούν οι συνέπειες της παθητικής αποδοχής των προβλημάτων στη ζωή, αλλά και της φυγής από την πραγματικότητα εξαιτίας αυτών σε δοκίμιο 300 λέξεων από ολόκληρη την τάξη. Το υλικό που θα συγκεντρωθεί θα οργανωθεί από ομάδα μαθητών σε ένα ενιαίο κείμενο, το οποίο θα μπορεί να δημοσιευτεί σε τοπικό ή σχολικό περιοδικό.

ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΕΝΟΤΗΤΑ 24

Ο χριστιανός μπροστά στο θάνατο

1. ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΡΩΤΗΣΕΩΝ

1.1. Ερωτήσεις ανάπτυξης

1. Γιατί για το συνειδητό χριστιανό το ερώτημα δεν είναι «ζωή ή θάνατος», αλλά «θάνατος ή Ανάσταση»; Ποιο είναι το περιεχόμενο της Ανάστασης ως τέλους αυτής της ζωής;
2. Εκκλησιαστικός και «κοσμικός» άνθρωπος. Να προσδιοριστούν αυτοί οι όροι και να αναλυθεί η βασική τους διαφορά.
3. Για να καταστεί ορατή η διαφορά του εκκλησιαστικού ανθρώπου από τον «κοσμικό» απαιτείται κάποιο ιδιαίτερο εξωτερικό γνώρισμα; Ποια είναι η στάση των δυο αυτών ανθρώπινων τύπων μπροστά στο θάνατο;
4. Γιατί η χριστιανική πίστη συμυκνώνεται σε μια μόνο φράση: *«Χριστός ανέστη εκ νεκρών, θανάτω θάνατον πατήσας και τοις εν τοις μνήμασι ζώντων χαρισάμενος»*;
5. Ποιος είναι ο λόγος που η πίστη του χριστιανού αναφέρεται κυρίως στην Ανάσταση; Από πού παίρνει τη ζωή η εκκλησιαστική ύπαρξη;
6. Πώς τελειώνει το σύμβολο της Πίστεως («Πιστεύω») και ποια είναι η ιδιαίτερη σημασία αυτού του άρθρου;
7. Ποιο είναι το βαθύτερο νόημα της Ανάστασης; Πώς προσδιορίζονται η ζωή και ο θάνατος κάτω από το πρίσμα του αναστάσιμου γεγονότος;
8. Πώς θα εμφανιστεί ο Χριστός στη Δευτέρα Παρουσία Του; Ποιο είναι το περιεχόμενο αυτής της εμφάνισης; Γιατί ανταποκρίνεται στην ελπίδα και ανησυχίες του ανθρώπου;

1.2. Ερωτήσεις σύντομης απάντησης

1. Τι είναι ο θάνατος για τον άνθρωπο και ποιες είναι οι δυο πιθανές απαντήσεις;
2. Ποιος ονομάζεται εκκλησιαστικός και ποιος «κοσμικός» άνθρωπος;
3. Ποια είναι η βασική διαφορά μεταξύ του εκκλησιαστικού και «κοσμικού» ανθρώπου;
4. Γιατί δεν πρέπει ο εκκλησιαστικός άνθρωπος να φέρει κανένα εξωτερικό χαρακτηριστικό γνώρισμα;
5. Πώς θεωρεί το θάνατο ο «κοσμικός» άνθρωπος;
6. Ποια είναι η στάση του εκκλησιαστικού ανθρώπου μπροστά στο θάνατο;
7. Ποια είναι η διπλή σημασία της Ανάστασης για το συνειδητό χριστιανό;
8. Ποια φράση και γιατί περιέχει με τον πιο ξεκάθαρο τρόπο τη χριστιανική πίστη;
9. Ποιο είναι το περιεχόμενο της πίστης προς το Χριστό στο αναστάσιμο τροπάριο: *«Χριστός ανέστη εκ νεκρών, θανάτω θάνατον πατήσας και τοις εν τοις μνήμασι ζών χαρισάμενος»;*
10. Τι χάρισε και τι κατήργησε η Ανάσταση του Χριστού;
11. Γιατί η ζωή χαρίζεται μόνον από το Χριστό και με ποιο παράδειγμα αυτό γίνεται αντιληπτό;
12. Από πού και πώς αντλεί τη ζωή η εκκλησιαστική ύπαρξη;
13. Ποιο είναι το τελευταίο άρθρο του Συμβόλου της Πίστεως;
14. Γιατί ο χριστιανός δεν πιστεύει σε ανάσταση ψυχών, αλλά σε Ανάσταση νεκρών;
15. Για ποιο λόγο η Εκκλησία χρησιμοποίησε την έκφραση «ανάσταση νεκρών» και όχι την διατύπωση «ανάσταση σαρκός»;
16. Ποιος είναι ο ορισμός της ζωής κάτω από το πρίσμα της Ανάστασης;
17. Πώς ορίζεται ο θάνατος στα πλαίσια της Ανάστασης;
18. Να καθοριστεί τι σημαίνει Ανάσταση και να προσδιορίσετε τι αποκαθίσταται με αυτήν.
19. Πώς θα παρουσιαστεί ο Χριστός στη Δευτέρα Παρουσία και πώς αντιλαμβανόμαστε τη δίκαιη κρίση Του;

1.3. Συνδυασμός ερωτήσεων ανάπτυξης και σύντομης απάντησης

1. *«Αλλά ίσως κάποιος να ρωτήσει: Πώς ξαναζωντανεύουν οι νεκροί; και με τι σώμα έρχονται ξανά στη ζωή; Ανόητε! Ο σπόρος που ρίχνεις εσύ στο χωράφι, δεν παίρνει ζωή αν πρώτα δεν πεθάνει. Και με τη σπορά σου δεν σπέρνεις το σώμα του φυτού που θα φυτρώσει, αλλά γυμνό κόκκο σιταριού είτε κάποιου άλλου είδους. Και ο Θεός δίνει σε κάθε σπόρο το σώμα του φυτού που έχει ορίσει» (1. Κορ. 15, 35-39).*
  - α. Πώς αντιλαμβάνεται το θάνατο ο «κοσμικός» άνθρωπος;
  - β. Ποια είναι η στάση του εκκλησιαστικού ανθρώπου μπροστά στο θάνατο;
2. *«Το ίδιο θα συμβεί και με την ανάσταση των νεκρών: Όταν το σώμα σαν το σπόρο μπαίνει στη γη, είναι φθαρτό, θα αναστηθεί όμως άφθαρτο. Θάβεται άδοξο, θα αναστηθεί ένδοξο. Ενταφιάζεται ανίσχυρο, θα αναστηθεί όμως δυνατό. Ενταφιάζεται σώμα που ήταν εμψυχωμένο από ζωική φυσική δύναμη, θ' αναστηθεί όμως ζωοποιημένο από το Πνεύμα του Θεού. Όπως υπάρχει φυσικό σώμα, υπάρχει και πνευματικό» (1. Κορ. 15, 42-44).*
  - α. Πώς τελειώνει και γιατί το Σύμβολο της Πίστεως;
  - β. Ποιο είναι το διπλό περιεχόμενο της Ανάστασης ως τέλους για το συνειδητό χριστιανό;
3. *«Υποσχέθηκε (ο Χριστός) ότι τότε θα τα αναστήσει (τα σώματα), και θα τους δώσει μεγαλύτερη δόξα. Διότι πρέπει, λέει ο μακάριος Παύλος, αυτό το φθαρτό να ντυθεί την αφθαρσία και αυτό το θνητό να ντυθεί την αθανασία. Και μετά την ανάσταση των σωμάτων υποσχέθηκε ότι θα μας δωρίσει την απόλαυση της βασιλείας και τη συντροφιά με τους αγίους και την απόλαυση στους ατελεύτητους αιώνες και εκείνα τα άγνωστα (μη λεγόμενα) αγαθά, τα οποία μάτι δεν είδε και αυτί δεν άκουσε και δεν φαντάστηκε νους του ανθρώπου. Είδες πόση είναι η υπερβολή των υποσχέσεων, είδες μέγεθος δωρεών;» (Ι. Χρυσόστομος, P.G. 53, 340).*
  - α. Σε ποια εμφάνιση του Χριστού αναφέρεται ο Χρυσόστομος;
  - β. Πώς θα δουν τον Χριστό όσοι ζουν με την προσδοκία της ανάστασης;
  - γ. Γιατί η Εκκλησία δεν δέχεται την ανάσταση της ψυχής, αλλά την Ανάσταση «εκ νεκρών»;
4. *«Χριστός ανέστη εκ νεκρών, θανάτω θάνατον πατήσας και τοις εν τοις μνήμασι ζωήν χαρισάμενος».*

- α. Πώς δηλώνεται η πίστη στο Χριστό στο αναστάσιμο αυτό τροπάριο;
  - β. Να προσδιοριστεί το τι σημαίνει η Ανάσταση στο χριστιανισμό.
5. *«Διότι οι χριστιανοί ούτε ως προς τον τόπο ούτε ως προς την ομιλία ούτε ως προς τα υπόλοιπα ήθη διακρίνονται από τους υπόλοιπους ανθρώπους. Διότι δεν κατοικούν ούτε σε ιδιαίτερες πόλεις ούτε κάποια διαφορετική γλώσσα χρησιμοποιούν... παρουσιάζουν θαυμαστή και πραγματικά παράξενη την κατάσταση του τρόπου ζωής τους. Κατοικούν τις ιδιαίτερες πατρίδες τους, αλλά σαν πάροικοι. Συμμετέχουν στα πάντα ως πολίτες και όλα τα υπομένουν ως ξένοι. Κάθε ξένη πατρίδα είναι πατρίδα τους και κάθε πατρίδα είναι ξένη... Ζουν στη γη αλλά πολιτεύονται στον ουρανό. Υπακούουν στους καθορισμένους νόμους και με τη ζωή τους υπερβαίνουν τους νόμους... Όταν κάνουν το καλό, τιμωρούνται ως κακοί. Όταν τιμωρούνται χαίρονται σαν να παίρνουν ζωή... Με λίγα λόγια ό,τι είναι για το σώμα η ψυχή, αυτό είναι στον κόσμο οι χριστιανοί... Κατοικούν στον κόσμο, αλλά δεν προέρχονται απ' τον κόσμο (δεν έχουν το πνεύμα του κόσμου)» (Προς Διόγνητον Επιστολή 5, 1-6,8).*
- α. Ποιον ονομάζουμε εκκλησιαστικό άνθρωπο;
  - β. Πώς πρέπει να ζει και να φέρεται ο εκκλησιαστικός άνθρωπος;

1.4. Ερωτήσεις κλειστού ή αντικειμενικού τύπου

α) Ερωτήσεις πολλαπλής επιλογής

Να βάλετε σε κύκλο τη σωστή απάντηση.

1. Ο εκκλησιαστικός άνθρωπος διαφέρει από τον «κοσμικό», γιατί:
  - α. συμμετέχει συνειδητά, με ελεύθερη βούληση στο Σώμα του Χριστού
  - β. έχει την εξαιρετική χάρη του Θεού και είναι θεωμένος
  - γ. ανήκει σε μια ανώτερη κοινωνική και πνευματική τάξη ανθρώπων
2. Η κυριότερη διαφορά μεταξύ του εκκλησιαστικού και «κοσμικού» ανθρώπου είναι:
  - α. τα εξωτερικά διακριτικά γνωρίσματα του εκκλησιαστικού ανθρώπου
  - β. η «θηρσκευτική» συμπεριφορά του εκκλησιαστικού ανθρώπου
  - γ. η πίστη στην Ανάσταση του Χριστού

3. Η αναστάσιμη πίστη φανερώνει:

- α. την πίστη στην «εκ νεκρών» Ανάσταση του Χριστού και των ανθρώπων
  - β. την ηθικοπνευματική προσωπικότητα του Χριστού
  - γ. τον ημίθεο και υπεράνθρωπο χαρακτήρα του Ιησού
4. Το Σύμβολο της Πίστεως τελειώνει με την αρχή: «Προσδοκώ ανάστασιν νεκρών και ζωήν του μέλλοντος αιώνος», γιατί:
- α. η ανάσταση των νεκρών είναι ο κορμός της χριστιανικής πίστης
  - β. ο προχριστιανικός ελληνισμός πίστευε στην αθανασία της ψυχής
  - γ. αυτό απαιτούσε η φιλοσοφία της εποχής που γράφηκε το άρθρο
5. Ο Χριστός στη Δευτέρα Παρουσία Του θα εμφανιστεί ως φως και φωτιά, γιατί:
- α. όσοι ζουν με την προσδοκία της Ανάστασης θα χαρούν το φως Του και όσοι τον πολεμούν θα τυφλωθούν από τη λάμψη του Ήλιου της Δικαιοσύνης
  - β. είναι ο αφέντης των πιστών και ο τύραννος των άθεων
  - γ. πρέπει να δικαιολογηθεί η ύπαρξη της κόλασης και του παράδεισου, κατά τη χριστιανική λαϊκή αντίληψη

β) Ερωτήσεις διάταξης

Για το συνειδητό χριστιανό η ιστορία και η ζωή ακολουθούν μια πορεία προς ένα στόχο, ένα σκοπό. Πάντα ο αληθινός πιστός βλέπει να πέφτει η αυλαία της ζωής αισιόδοξα. Μπορείτε να βάλετε σε μια ιστορική και αξιολογική σειρά τα γεγονότα της ανθρώπινης ιστορίας που ακολουθούν;

Λανθασμένη σειρά	Σωστή σειρά
α) ανάσταση νεκρών	α) .....
β) Ανάσταση Χριστού	β) .....
γ) θάνατος ανθρώπου	γ) .....
δ) αμαρτία και πτώση	δ) .....

γ) Ερωτήσεις αντιστοίχισης ή σύζευξης

Να ενώσετε με μια γραμμή τα στοιχεία της στήλης Α με τα στοιχεία της στήλης Β. (Σε κάθε στοιχείο της στήλης Α αντιστοιχεί ένα μόνο στοιχείο της στήλης Β)

A	B
θάνατος	καθημερινότητα μαζί με την Ανάσταση
εκκλησιαστικός άνθρωπος	ενεργό μέλος της Εκκλησίας
Ανάσταση	αδιάφορος απέναντι στην χριστιανική πίστη
«κοσμικός» άνθρωπος	κατάργηση φθοράς και θανάτου
ανάσταση νεκρών	κορμός χριστιανικής πίστης
Εκκλησία	διακοπή κάθε μορφής σχέσης ανάσταση άυλων ψυχών ευσεβοφανής κόμμωση

γ) Ερωτήσεις συμπλήρωσης κενού

Να συμπληρώσετε τα κενά του αποσπάσματος που ακολουθεί, βάζοντας στην κατάλληλη θέση τις παρακάτω λέξεις:

1. *αρνητικό, επιβεβαίωση, ψυχοσωματική, ανάσταση,
Ζωή, ανθρώπου, Θάνατος*

Η ..... είναι η ..... της τελικής, οριστικής και ακατάλυτης νίκης της ζωής επί του θανάτου. .... είναι η σχέση της ψυχής με το σώμα που συγκροτεί την ..... ενότητα του ανθρώπου. Όταν διακόπτεται η σχέση της ψυχής με το σώμα, τότε καταλύεται η ψυχοσωματική ενότητα και διαλύεται ο άνθρωπος, δηλαδή πεθαίνει. .... είναι η διακοπή της σχέσης και μάλιστα κάθε σχέσης: του σώματος με την ψυχή, του..... με τους συνανθρώπους του κτλ. Έτσι ο θάνατος είναι το ..... της ζωής που είναι σχέση.

2. *«κοιμητήρια», Ανάσταση, θάνατος, σταθμός, εκκλησιαστικός,
γλώσσα, κοίμηση*

Ο ..... άνθρωπος όμως πιστεύει ότι η τελευταία λέξη της ζωής είναι η ..... Ο ..... για την Εκκλησία είναι η προτελευταία λέξη της ζωής, ένας ..... κι όχι το τέρμα της ύπαρξης. Είναι ..... κι όχι το τέλος της ύπαρξης. Γι' αυτό και ο όρος που χρησιμοποιείται στην εκκλησιαστική .....για τα νεκροταφεία είναι .....

δ) Ερωτήσεις διαζευκτικής απάντησης ή του τύπου “σωστό-λάθος”

Χαρακτηρίστε τις παρακάτω προτάσεις ως σωστές ή λανθασμένες, βάζοντας σε κύκλο το αντίστοιχο γράμμα (Σ για το σωστό, Λ για το λάθος).

1. Εκκλησία είναι η καθημερινότητα του ανθρώπου μαζί με την Ανάσταση.	Σ	Λ
2. Την απόρριψη της αναστάσιμης πίστης ακολουθούν η αθεΐα, η θρησκοληψία, η θρησκευτική αδιαφορία ή και η πίστη σε μια ανθρώπινη θρησκεία.	Σ	Λ
3. Το τελευταίο άρθρο του Συμβόλου της Πίστεως περιέχει την πίστη στην ανάσταση των νεκρών.	Σ	Λ
4. Με την Ανάσταση αποκαθίσταται κάθε σχέση που διακόπηκε και καταργείται η φθορά και ο θάνατος.	Σ	Λ
5. Ο εκκλησιαστικός άνθρωπος πρέπει να διαφέρει από τους άλλους στην εμφάνιση για να έχει ένα έκδηλο σημάδι της χριστιανικής του ιδιότητας.	Σ	Λ
6. Ο «κοσμικός» άνθρωπος, επειδή είναι προοδευτικός και ευφυής, δεν αντιμετωπίζει την πραγματικότητα του θανάτου.	Σ	Λ
7. Η αθανασία της ψυχής αποτελεί τον πυρήνα του χριστιανικού μηνύματος.	Σ	Λ
8. Στη Δευτέρα Παρουσία του Χριστού, όλοι οι άνθρωποι θα δικαιωθούν, ανεξάρτητα από τα έργα και τη στάση τους στη ζωή.	Σ	Λ

1.5. Συνδυασμός ερωτήσεων αντικειμενικού τύπου και ανοικτής απάντησης

Βάλτε σε κύκλο το γράμμα που αντιστοιχεί στη σωστή απάντηση και αιτιολογήστε σύντομα την επιλογή σας.

1. Ο Χριστός θα εμφανιστεί στη Δευτέρα Παρουσία Του ως φως για τους δίκαιους και φωτιά για τους αρνητές Του. Σ Λ
.....
.....
2. Ο εκκλησιαστικός άνθρωπος πρέπει να ξεχωρίζει, να προβάλλεται και να διακρίνεται σαν ένα ανώτερο πλάσμα. Σ Λ
.....
.....
3. Η χριστιανική πίστη συμπυκνώνεται σε μια μόνο φράση: «Χριστός ανέστη εκ νεκρών, θανάτω θάνατον πατήσας και τοις εν τοις μνήμασι ζωήν χαρισάμενος». Σ Λ
.....
.....
4. Στο τέλος του «Πιστεύω» προβάλλεται η αθανασία της ψυχής του ανθρώπου. Σ Λ
.....
.....
5. Η βασική διαφορά μεταξύ του εκκλησιαστικού και «κοσμικού» ανθρώπου είναι η πίστη στην Ανάσταση. Σ Λ
.....
.....

2. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΡΓΑΣΙΩΝ ΓΙΑ ΤΟ ΣΠΙΤΙ

1. Να γίνει συζήτηση στην τάξη για τα γηρατειά και το θάνατο στην ανθρώπινη ζωή, με αφορμή τη διδακτική αυτή ενότητα. Στο διάλογο να χρησιμοποιηθούν αποσπάσματα από το βιβλίο του Ε. Παπανούτσου, *Πρακτική Φιλοσοφία*, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα 1984. Κατά προτίμηση οι σελ. 167-178 (γηρατειά) και 179-190 (θάνατος), οι οποίες μπορεί να δοθούν και ως σύντομες εργασίες για το σπίτι.
2. Να αναλάβουν δυο μαθητές να παρουσιάσουν σύντομα στην τάξη το περιεχόμενο δυο δοκιμίων: *Μελέτη θανάτου* (σελ. 90-92), *Περί του μηδενισμού* (σελ. 240-242) από το βιβλίο του Χ. Μαλεβίτση, *Η ζωή και το πνεύμα*, εκδ. Παρουσία, Αθήνα 1997.

3. Στην τελευταία ποιητική συλλογή του ποιητή Ν. Καρούζου, *Ευρέσεις από κυανο κοβάλτιο*, εκδ. Ίκαρος, Αθήνα 1991, υπάρχει έντονο το στοιχείο του θανάτου. Να αναλάβει ο καθηγητής να επιλέξει στίχους και ποιήματα που μπορούν να σχολιαστούν στην τάξη. Π.χ. σελ. 9: [«...Πού πας με τόση ομορφιά; Στο βάθος θάνατος»], σελ. 27: [«Με θάνατο στοχάσου με στην ερημοσύνη / Ουρανισκόφωνη χαρά και πίκρα χειλεόφωνη / Άμα πεθαίνεις έως πού πεθαίνεις; / Κεντρομόλος φεύγεις φηρόκεντρος έρχεσαι (σ' αυτόν τον κόσμο)»], σελ. 45: [«Άλλο Σύμπαν, άλλο σύμπαν. Άλλο Θεός, άλλο θεός. ... Κιάλια θέλουν οι αναγνώστες;»], σελ. 46: [«Με σκούνησε κάποιος στο δρόμο και μου λέει συγγνώμη. Η δική μου απάντηση: Άνθρωπέ μου, εγώ περιμένω να μου ζητήσει συγγνώμη ο θάνατος»]. Ανάλογα παραδείγματα μπορεί να βρει ο καθηγητής ή οι μαθητές και σ' άλλους λογοτέχνες, π.χ. στον Ελύτη (*Μαρία Νεφέλη, Ελεγεία της Οξώπετρας*), Σολωμό, κ.α.
4. Να συζητηθεί στην τάξη το θέμα της διαφοράς μεταξύ του εκκλησιαστικού και κοσμικού ανθρώπου με βάση την πίστη στην Ανάσταση. Παραδείγματα για το χρέος του εκκλησιαστικού ανθρώπου, του οποίου η πίστη στην Ανάσταση προεκτείνεται στην κοινωνική ζωή, μπορούν να χρησιμοποιηθούν από το βιβλίο: Γαβριηλίας Μοναχής, *Γερόντισσα Γαβριηλία. Η ασκητική της αγάπης*, εκδ. Επτάλοφος, Αθήνα 1996. Π.χ. σελ. 397: «... Ο κόσμος είναι φτωχός σε αγάπη. Όλοι ψάχνουν την αγάπη, αλλά όταν τους πλησιάσει, δεν την αναγνωρίζουν, γιατί ποτέ τους δεν την αισθάνθηκαν. Φτωχέ κόσμε! Μόνο η αγάπη συναντιέται με την Αιωνιότητα, στην Οποία και ανήκει», σελ. 403: «...Οι πραγματικοί ανάπηροι είναι τα πάμπολλα «ζωντανά πτώματα» του Κόσμου τούτου, εκείνοι που δεν κάνουν τίποτε καλό, ούτε στον εαυτό τους, ούτε και στους άλλους. Όχι εκείνοι που... είναι «φίλοι» του Θεού, γιατί «δημιουργούν» ό,τι Εκείνος θέλει για την Ανθρωπότητα...».
5. Σχετικά το πένθος, το θάνατο και την Ανάσταση να αξιοποιηθούν διηγήσεις από το *Γεροντικόν*, εκδ. Ρηγόπουλου, Θεσ/νίκη 1969, σελ. 130-148 (μνήμη θανάτου) και 149-158 (το κατά Θεόν πένθος). Για τη ζωή, το θάνατο και τη στάση του χριστιανού στον κόσμο να χρησιμοποιηθεί στην τάξη το βιβλίο: Μοναχού Μουσέως Αγιορείτου, *Αγρυπνία στο Άγιον Όρος*, εκδ. Ακρίτα, Αθήνα 1995. Ένας μαθητής να το διαβάσει και να παρουσιάσει σύντομα και

περιεκτικά το περιεχόμενο και τις θέσεις του μοναχού για τη ζωή και το θάνατο.

6. Να αναλάβει μια ομάδα πέντε μαθητών να διαβάσει το συλλογικό έργο: *Ανάσταση και Ζωή*, εκδ. Αρμός, Αθήνα 1996. Να γραφούν πέντε δοκίμια των 300 λέξεων, που θα αντιστοιχούν στις πέντε εισηγήσεις των συγγραφέων πάνω στο θέμα. Στο τέλος, με τη βοήθεια του καθηγητή, οι μαθητικές εργασίες θα αποτελέσουν ένα ενιαίο κείμενο, το οποίο θα μπορεί να δημοσιευτεί σε περιοδικό με τη γενικό τίτλο: «*Ανάσταση και σύγχρονος άνθρωπος*».

3. ΣΥΝΘΕΤΙΚΕΣ - ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΚΕΣ ΕΡΓΑΣΙΕΣ

1. Να αναλάβουν μαθητές την παρουσίαση του περιεχομένου αποσπασμάτων από τα παρακάτω θεολογικά βιβλία:
  - Χ. Γιανναρά, *Η ελευθερία του ήθους*, εκδ. Γρηγόρη, Αθήνα 1979, σελ. 62-65, 101-104, 151-176 κ.α.
  - Χ. Γιανναρά, *Αλφαβητάρι της πίστης*, εκδ. Δόμος, Αθήνα 1983, σελ. 102-104, 131-133, 172-181.
  - John Bowker, *Ο θάνατος στις θρησκείες*, εκδ. Παπαδήμα, Αθήνα 1996, σελ. 117-153 ή και ολόκληρο το έργο.
  - P. Tillich, *Το θάρρος της υπέρβασης*, εκδ. Δωδώνη, Αθήνα 1976, σελ. 243-260.
  - Δ. Τρακατέλλη, *Εξουσία και πάθος*, εκδ. Δόμος, Αθήνα 1983, σελ. 209-268.
  - Π. Ευδοκίμοφ, *Η Ορθοδοξία*, εκδ. Ρηγόπουλου, Θεσ/νίκη 1972, σελ. 407-449.
  - Ο. Κούλμαν, *Αθανασία της ψυχής ή ανάσταση εκ των νεκρών; Η μαρτυρία της Καινής Διαθήκης*, εκδ. Άρτος Ζωής, Αθήνα 1994.
  - Μ. Μπέγζου, *Δοκίμιο εσχατολογικής μεταφυσικής*, εκδ. Παρουσία, Αθήνα 1995.
  - Δ. Στανιλοάε, *Σταυρός και Ανάσταση*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 1982.

- Γ. Φλωρόφσκυ, *Ανατομία προβλημάτων Πίστεως*, εκδ. Ρηγόπουλου, Θεσ/νίκη 1977, σελ. 166-197 (Ανθρώπινο Σώμα - Περί της Αναστάσεως των νεκρών).
  - π. Φιλόθεου Φάρου, *Το πένθος*, εκδ. Ακρίτας, Αθήνα 1981.
  - Ι. Δαμασκηνού, *Έκδοσις ακριβής της ορθοδόξου πίστεως*, εκδ. Πουρνάρα, Θεσ/νίκη 1989, σελ. 445-453 (περί αναστάσεως, μτφρ. Ν. Ματσούκα).
2. Να αναλάβει μια ομάδα μαθητών να επεξεργαστεί, με τη βοήθεια του καθηγητή, την ακολουθία της κηδείας. Να αναζητηθούν τα στοιχεία που φανερώνουν την ελπίδα για τη μέλλουσα ζωή και αξιολογούν την ανθρώπινη δράση και επιδιώξεις. Τα αποτελέσματα της εργασίας θα παρουσιαστούν στην τάξη και θα ακολουθήσει συζήτηση.
  3. Να υπογραμμιστεί το αναστάσιμο και χαροποιό μήνυμα της Ακολουθίας της Ανάστασης, μέσα από την ποίηση του Πάσχα, αλλά και τον Κατηχητικό λόγο του Χρυσοστόμου. Αυτό μπορεί να ανατεθεί σε ομάδα μαθητών, η οποία θα συλλέξει το υλικό και θα το παρουσιάσει σε ένα σχετικά σύντομο κείμενο. Η εργασία αυτή μπορεί να συμπεριληφθεί και σε σχολικό περιοδικό. Αν συνδυαστεί με βυζαντινές εικόνες και μουσική είναι δυνατό να εκτεθεί και σε σχολική πολιτιστική εκδήλωση στο τέλος της σχολικής χρονιάς.
  4. Από τον περιοδικό θρησκευτικό τύπο να επιλεγούν κείμενα σχετικά με το θάνατο και την εκ νεκρών ανάσταση. Π.χ. περ. *Θεός και Θρησκεία*, Απρίλιος 1999, τεύχος 2, σελ. 56-115. Να αναλάβουν οι μαθητές την πρωτοβουλία να μελετήσουν τα σχετικά άρθρα και να παρουσιάσουν το περιεχόμενό τους σε σύντομες εργασίες στην τάξη, σε σχολικό ή τοπικό περιοδικό.
  5. Στα πλαίσια παρουσίασης μιας εργασίας με θέμα *το θάνατο στη λαϊκή ελληνική παράδοση και τις χριστιανικές επιρροές σ' αυτήν*, οι μαθητές μπορούν να χρησιμοποιήσουν λαογραφικό υλικό από τα εξής βιβλία:
    - Ν.Γ. Πολίτου, *Εκλογαί από τα τραγούδια του Ελληνικού λαού*, Εν Αθήναις 1924.
    - Γ. Μότσιου, *Το ελληνικό μοιρολόι*, Αθήνα 1995.
    - Λύντεκε, *Ελληνικά δημοτικά τραγούδια*, Αθήνα 1943.
    - Κ. Πασαγιάννη, *Μανιάτικα μοιρολόγια και τραγούδια*, Αθήνα 1928.
    - Γ. Μότσιου, *Ανέκδοτα Κρητικά μοιρολόγια*.

- Γ. Σπυριδάκη, *Ελληνική Λαογραφία*, τεύχος Γ', Εν Αθήναις 1972, σελ. 135-197.
6. Να προταθεί στους μαθητές μια εργασία με θέμα «*Θάνατος, Ανάσταση και ελπίδα στο Χριστιανισμό*». Το περιεχόμενό της θα αποτελείται από τις θέσεις ενός Πατέρα της Εκκλησίας μέσα από ένα ή περισσότερα έργα του, χωρίς να αποκλείεται και η παράλληλη εξέταση έργων από πολλούς Πατέρες. Επειδή η εργασία είναι δύσκολη και μεγάλη, να δοθεί πολύς χρόνος στους μαθητές, τα σχετικά κείμενα σε μετάφραση και οποιαδήποτε άλλη βιβλιογραφία κρίνεται απαραίτητη. Ο καθηγητής θα συμμετέχει στην πορεία της συνθετικής αυτής εργασίας και θα κατευθύνει τους μαθητές. Τα αποτελέσματα της έρευνας θα παρουσιαστούν στην τάξη, αλλά και μπορεί να συμπεριληφθούν σε σχολικό περιοδικό. Ακόμη προτείνεται η παρουσίαση αυτής της εργασίας και σε πολιτιστική εκδήλωση του σχολείου ή και της τοπικής κοινωνίας, αν οι συνθήκες το επιτρέψουν. Ακολουθεί ένας ενδεικτικός σύντομος κατάλογος από έργα μεγάλων Πατέρων, τα οποία περιέχουν πολλά στοιχεία για το θέμα και τη διδακτική αυτή ενότητα:
- Γρηγορίου Θεολόγου, «*Επιτάφιος εις Καισάριον*», P.G. 35,756-788. «*Επιτάφιος εις Γοργονίαν*», P.G. 35,789-819. «*Επιτάφιος εις Μέγαν Βασίλειον*», P.G. 36,493-607.
- Ιωάννου Χρυσοστόμου, «*Εις τον Σταυρόν*», P.G. 49, 393-418. «*Κατά μεθυόντων και εις την Ανάστασιν*», P.G. 50,432-442. «*Περί αναστάσεως νεκρών*», P.G. 50, 417-432. «*Περί μελλόντων*», P.G. 51,347-354. «*Εις το Πάσχα*», P.G. 52, 765-772.
- Γρηγορίου Νύσσης, «*Εις τους κοιμηθέντας*», P.G. 46, 497-537. «*Περί ψυχής και αναστάσεως*», P.G. 46, 11-160. «*Εις τον βίον της οσίας Μακρίνης*», P.G. 46, 960-1000. «*Επιτάφιος εις τον Μέγαν Βασίλειον*», P.G. 46, 788-817. «*Επιτάφιος εις Μελέτιον Αντιοχείας*», P.G. 46, 852-864. «*Εις το Άγιον Πάσχα*», P.G. 46, 600-628. «*Εις τους Τεσσαράκοντα μάρτυρας*», P.G. 46, 749-772. «*Εις το Άγιον και Σωτήριο Πάσχα*», P.G. 46, 681-684. «*Περί του τι το του χριστιανού επάγγελμα*», P.G. 46, 237-249. «*Περί των νηπίων προ ώρας αφαρπαζομένων*», P.G. 46, 161-192.